

TARTU ÜLIKOOLI VILJANDI KULTUURIAKADEEMIA

Kultuuripärandi loovrakenduste õppekava

Piret Albert

**EESTI MEESTE RAHVARÕIVAKOMPLEKTI KUULUVAD NAHKPÜKSID
ÕMBLUSTEHNOLLOOGIA**

Magistritöö

Juhendaja: Riina Tomberg, MA

Konsultant: Ilme Alandi, MA

Viljandi 2024

Sisukord

Eessõna	3
Sissejuhatus	4
1. Uurimislugu.....	7
1.1 Eesmärk ja küsimused.....	8
1.2 Kasutatav metoodika	10
1.3 Sõnaseletus	12
2. Nahkmaterjal	16
2.1 Tänapäeva nahkmaterjal.....	17
3. Protsess.....	22
3.1 Õmblustehnoloogia ja lõikeliste lahenduste väljatöötamise metoodika ...	22
3.2 Tehniline joonis ja tingmärkide seletus.....	24
3.3 Õmbluspisted, õmblused, palistused ja töövahendid	26
3.4 Püksid ERM A 509:7179 Märjamaa	29
3.4.1 Õmblemise protsessi kirjeldus	30
3.5 Püksid ERM 17724 Lüganuse.....	37
3.5.1 Õmblemise protsessi kirjeldus	37
3.6 Tulemus.....	43
Kokkuvõte	46
Kasutatud allikad	48
LISAD	51
Lisa 1. Intervjuud.....	51
Lisa 2. ERM i kogus olevad nahkpüksid.....	55
Lisa 3. ERM A 509:7179 Märjamaa- tehniline joonis, õmblemise töövõtted.....	58
Lisa 4. ERM 17724 Lüganuse- tehniline joonis ja õmblemise töövõtted	65
Summary.....	72

Eessõna

Alljärgneva teema valiku ja tegevuse saab liigitada mõiste „materiaalne kultuuripärand“ alla. Mõistele selgitusi otsides ilmneb, et algselt tuli termin kasutusele etnoloogide seas ning aitas eraldada vaimset kultuuri materiaalsest. Hiljem on seda vaidlustatud ja pakutud, et materiaalne kultuuripärand hõlmab kõike - ka suulist traditsiooni ja rahvauskumusi. (Löfgren, 2012, lk 169)

Ent oluline on minna tagasi alguse juurde ehk aega, mil rahvakultuuri uurijatele- etnograafidele oli usaldatud koguda ja säilitada unarusse jäänud esemeid. Nagu kirjutab Löfgren (2012, lk 170) oma artiklis rootsi rahvakultuuri uurijate kohta: etnograafidel tekkis pärast esemete kogumist ka huvi protsesside ehk selle vastu, kuidas neid esemeid valmistati, kuidas omandati esemete valmistamiseks vajaminevad oskused. See oli kultuuriline õppimisprotsess, mis sageli toimus ilma sõnadeta, põhinedes järgi tegemisel. See traditsiooniline ainelise kultuuri uurimine oli seotud rahvusliku esteetikaga. Täna peegeldavad need kogud selle aja valikuid, mida peeti oluliseks koguda ja tulevastele põlvetele säilitada.

Tänapäeval on inimesed teised kuid tegevused ja protsessid samad. Ent miks on vaja tänapäeval nahkpükse uurida ja taasluua? Vastus on lihtne: oleme jõudnud oma pärandkultuuri uurimisega tõdemuseni (Randmaa, telefoniintervjuu 11.märts 2024), et ilmtingimata on vajalik taastada pärimuslikud töövõtted, väärtustada neid ja tuua uuesti kasutusse unustusehõlma vajunud protsessid ja meetodid. See on missioon anda oma panus meie rahvusliku kultuuri säilimisele.

Vanemaks saades on ka minu mõte hakanud rahvusliku kultuuri säilitamise olulisuse teemadel liikuma, samuti selles osas, kuidas mina saaksin sellele kaasa aidata ja mida ära teha. Sellise taustaga jõudsin aastal 2016 Viljandi Kultuuriakadeemiasse. Seal edasi jõudsin nahkmaterjali juurde, kui valisin endale Pärandtehnoloogia õppekavast erialamooduliks lisaks rahvarõivaste valmistamisele ka nahamooduli.

Valiku õigsust kinnitas osalemine 2020 aastal Tartu Ülikooli rahvusliku käsitöö osakonna pärandtehnoloogia konverentsil „Oma nahk“, kus keskenduti loomanaha kui käsitöö- ja tarbekunstimaterjali kasutamisele Eestis. Pärast konverentsi oli selge, et nahast saab minu uus uurimisvaldkond.

Minu tänusõnad lähevad teele kõikidele minu taustajõududele, kes on vapralt vastu pidanud kõik minu Viljandi Kultuuriakadeemias veedetud aastad, kõikidele minu nõuandjatele ja toetajatele. Eriti tänan oma juhendajaid Riina Tombergi ja Ilme Alandit.

Sissejuhatus

Minu uurimisteenaks on Eesti meeste rahvarõivakomplekti üheks osaks olevad nahast valmistatud põlvpüksid.

Käesolev magistritöö on edasiarendus minu Tartu Ülikooli Viljandi Kultuuriakadeemias valminud lõputööst, milles keskendusin pükste valmistamisele Eestis kütitud ja pargitud kitsenahast. Toonaseks eesmärgiks oli materjali sobivuse testimine pükste õmblemiseks ning fookuse asetamine eseme lõikelistele muudatustele, mis on vajalikud, kui ömmelda pükse tänapäeva kandjale, sest teadaolevalt on inimese keha muutumine ehk aktseleratsioon endiselt käimas ja jätkub üha intensiivsemalt. (Peets, 2022) Sellele viidati ka ERMi- näitusel „Õige keha, vale keha?“ ning 2023. aasta konverentsil, kus mõtestati inimkeha kultuuri erinevatest vaatenurkadest.

Juba mainitud lõputöös sai ära kaardistatud nahkpükste levikuala, võttes aluseks Eesti Rahva Muuseumi esemekogu andmed. ERM-i korrespondentide kirjed ning Muuseumi-kogus asuvad esemed kinnitavad, et meeste valmistatud nahkpükse on kantud valdavalt 18 sajandi lõpul ja 19 sajandi esimesel poolel. (Albert, 2021)

Kokku on ERM-is 17 paari nahkpükse. Eesti erinevatest kihelkondadest leidub kogus kõige enam pükse Läänemaalt 5 paari, Virumaalt 4 paari, Tartumaalt ja Pärnumaalt ja Võrumaalt kõigest 2 paari ning Järvamaalt ja Harjumaalt mõlemast 1 paar. Minu töösse kvalifitseerusid toona nendest 15 paari. 2 paari jäid välja kuna tegemist polnud rahvarõiva komplekti juurde kuuluvate pükste vaid tööriivaga. Välja jäid püksid numbriga ERM 16243. Need Kadrinast pärit püksid on kalapüügi püksid. Kuna on tegu tööriivaga, siis need ei sobi rahvarõiva komplekti juurde, mis tavaliselt on kasutusel esindusrõivana. Samuti jäid välja Petseri kihelkonnast Rääpsovast 2004. aastal kogutud püksid numbriga ERM A 951:44. Nende legendis on kirjas, et ese on kogutud mahajäetud ja põlenud talust. Seest karvastatud, vööjoonel ja pükste allääres olevate riidest kantidega on need oma olemuselt pigem tööriivad. (Albert, 2021) Need ei tule käsitlemisele ka magistritöös.

Rahvarõivaste all mõistame talupojarõivad mis jagati üldiselt kolme ossa oma otstarbe järgi. Olid pidulikud rõivad, mida kanti vaid pidulikel sündmustel ja hoiti hoolega, siis käimise riided vähem pidulikeks puhkudeks, ja tööriivad. (Kaarma et al., 2015, lk 19) Sellest lähtuvalt liigituvad 17 paarist kogutud nahkpükstest 15 paari pidurõivaste alla ja 2 paari tööriivaste alla.

Valimis olevast 15 paarist nahkpükstest on ERM-i kogus lähemalt vaadeldavaid 13

paari. Ristilt ERM 9509 ja Mihklist pärit ERM 2752 esemed on väljas püsinäitusel ja vaadeldavad läbi klaasvitriini.

Oma käesolevas magistritöös võtan põhjalikule kirjeldamisele kaks paari nahkpükse. Oma valiku teen lähtudes pükste lõikelisest lahendusest, kuna see on otseselt seotud õmblustehnoloogiaga. Lõikeliselt jagunevad nahkpüksid kolme erinevasse kategooriasse:

- pükstel on 2 esidetaili ja 2 tagadetaili;
- pükstel on 2 detaili – ainult küljeõmblus, puudub sammõmblus;
- pükstel on 2 detaili – ainult sammõmblus, puudub küljeõmblus.

Eelneva liigituse alla ei saa lisada pükse Puhjast ERM 8978, millel on säilinud vaid värvliosa koos lakaga ja nii pole teada, kas pükstel oli sammõmblus. Ambla ERM A 446:238 püksid erinevad kõikidest teistest paaridest, kuna nendel puudub istmikuõmblus. Säädred on lõigatud ühes tükis ja õmblus on vaid küljel.

Kahest detailist koosneva püksipaari Torilt ERM A 563:998 valmimist kirjeldasin oma lõputöös. Käesolevas magistritöös tulevad käsitlemisele 2 esidetaili ja 2 tagadetailiga nahkpüksid Märjamaalt ERM A 509:7179 ja ainult sammõmblusega nahkpüksid Lüganuselt ERM 1772.

Töö esimene peatükk selgitab magistritöö uurimisvajadust koos uurimisküsimustega. Lisaks kirjutan lahti kasutatava meetodika. Seletan lahti ka nahkpükste terminoloogia ehk siis sõnavara kui sõnaseletuse. Näiteks, kui museaalil on tulmeraamatus kirjeldus „lõhandik“, siis kuidas saaksime tänapäeva õmblustehnoloogia sõnavara kasutades aru, millise detailiga on tegemist. Sõnavara käsitlemine ühildab ja lihtsustab tänapäeva õmbleja arusaama esemest.

Kui välja arvata minu eelpoolmainitud lõputöö, ei ole varem nahkpükste kohta põhjalikke esemeuringuid tehtud. Või pigem saab öelda et neid pole kuskil avaldatud. Minu lõputöö on avalikkusele kättesaadav. (Albert, 2021)

Üks olulisemaid komponente rõivaste valmistamise juures on materjal. Rääkides MTÜ Rahvarõivas tegevjuhi Anu Randmaaga selgus, et on mitmeid paare nahkpükse, mis on valmistatud perioodil, kui alustasid tööd rahvarõiva valmistamise kursused. Aasta oli küll siis 2003, kuid ma nimetan seda enda töös tänapäevaks. Sain vestluse tulemusel erinevaid kontakte ja osad rahvarõivameistrid olid nõus, et neid intervjuuerin. Intervjuude käigus uurin, kust nad said materjali, kuidas pükse õmblesid ja oma tööga rahule jäid. Nahkmaterjal kirjandusallikates kajastatuna ja muuseumikogus olev, samuti väärindatud Eesti ulukinahk tuleb vaatluse alla teises peatükis.

Kolmanda peatüki ehk magistritöö põhiosa pühendan õmblustehnoloogiale, tutvustan nahkpükste valmistamist, museaalide juures kasutatud õmblusvõttes ning samas toon välja valitud nahkpükste valmistamisel kasutatud tänapäeva lahendusi. Tehnoloogiliste sõlmede kirjeldamise juures kasutan jooniseid ja tabelit. Pooldan sellist lähenemist, kuna siis on teema ülevaatlikum ja kompaktsem. Kõik töös kasutatavad fotod, joonised ja tabelid on minu koostatud. Kui mitte, on nende juures viidatud autorile.

Oma uurimustöö sihtgrupiks pean rahvarõivaste valmistajaid, kes on valmistanud endale rõivakomplekti ja siirduvad nüüd meestekomplekti valmistamise juurde. Samuti laulukooride ja tantsurühmade kollektiive, kes muudaksid oma nahkpükstega rahvarõivapilti oluliselt mitmekesisemaks ja huvitavamaks.

1. Uurimislugu

Meie rahvarõivaid käsitlevates uurimistöodes on nahka kui materjali vähe käsitletud. Viimastel aastatel on toimunud mõningane pööre paremuse poole – Tartu Ülikooli Viljandi kultuuriakadeemias on asutud uurima nahkesemeid ning lõpu- ja magistritöid on tehtud kasukatest ja mütsidest. Ennekõike on see seotud meie geograafilise asukohaga parasvöötmes, kus aastaringselt õues särgi väel ei toimetata ja vajadus soojemate pealisrõivaste vastu on igapäevane. Kaunist rahvarõiva komplekti nailonjopega aga ei kaunista. Esile saab tuua Made Uusi magistriprojekti „Kuidas valmistada Paistu ja Tarvastu naistekasukat“ (Uus, 2023) ja Katre Mägi lõputöö „Tänapäevaste võtetega valmistatud Eesti meeste etnograafilised nahast peakatted“. (Mägi, 2020)

Nahkrõivastusele on hakatud rohkem rõhku asetama ja häid soovitusi antakse rahvarõiva nõuandekodade poolt, kes on ellu kutsunud rahvarõivategevuse laiendamiseks ja paremaks koordineerimiseks.

Minu lõputöö ERM A 563:998 Tori nahkpükste rekonstrueerimisest oli esimene sellelaadne uurimistöök. Minule teadaolevalt ei ole varasemalt nahkpükste õmblustehnoloogiat uuritud. Kui räägime Eesti rahvarõivastest, ja eeskätt meeste rahvarõivastest, on välja tulnud tõik, et mehed kandsid nahkpükse. Need olid teataval määral kohustuslikud kosja minekul. Ent vastavasisuline kirjandus meil puudub. Väheseid viiteid nahkpükstele leiab eelmise sajandi alguse kirjasaatjate vastustest ning Eesti Rahva Muuseumi aastaraamatust, mis nägi ilmavalgust 1927. aastal – see sisaldab endas Ilmari Mannineni koostatud Eesti rahvariiete ajalugu. Hilisemad autorid on tsiteerinud juba Mannineni.

Lugedes muuseumis kirjasaatjate ülestähendusi ja kirjeldusi kasutusel olnud rõivastest jõuame järgmise probleemini, et kirjeldatava eseme juures on termineid, mida me täna enam ei kasuta ega tunne. Hea tahtmise juures saab abi murdekeele sõnastikust, kust otsitavat sõna on võimalik tuletada läbi mitme erineva mõiste. 2016. aastal loodi Tartu Ülikooli Viljandi Kultuuriakadeemia juurde käsitööteaduse terminite komisjon. Terminibaasis on tänaseks jõutud ära kirjeldada mõned valdkonna terminid, kuid suurem töö on veel ees, loomisel ja arendamisel.

Õmblustehnoloogiast rääkides on valdkond eelmise sajandi jooksul jõudsalt arenenud ning sellega koos ka õmblemisel kasutatav sõnavara. Õmblusalased haridusasutused on liikunud pideva innovatsiooni teed ja seeläbi on murdeline keelekasutus jäänud etnoloogide pärusmaaks. Lihtsustamaks tänapäeval õmblushariduse saanud inimesi rahvarõivaste juurde pöörduma on vaja ühtset arusaama terminitest, et mõista, millest me

tegelikult räägime. Kindlasti ei saa siinkohal väita, et selle magistritöö raames valmib kõikehõlmav terminoloogia sõnastik. See on pigem lihtne algus sõnade seletusele, mille baasilt edasi liikuda.

Tehnoloogiline uurimisfookus ja terminiloome on vajalik tehnoloogia kirjeldamiseks, mis meil täna puudub. Nahkpükste õmblemiseks on vaja teada ja ära kirjeldada õmblustehnoloogilised võtted, kuidas valmivad nahkpüksid museaali eeskujuga järgides.

Kirjaliku kirjelduse ja detailide tehniliste jooniste kaudu on võimalik esemeid taasluua. Seetõttu tuleb koostamisele materjal etnograafilise eseme valmistamiseks. Praktiline kirjeldus lihtsate joonistega annab võimaluse erineval tasemel õmblusoskusega inimestel luua meeste rahvarõivakomplekti juurde nahkpüksid.

Vähetähtsaks ei saa pidada nahkpükste taaselustamise juures materjali päritolu. Olen katsetanud meie „oma nahka“ ehk seda, mis meie oma metsas ringi liigub ja paratamatult hukkub. Metskitsenahk on täiesti kasutatav pükste õmblemiseks. Meil on ulukinahad, mis visatakse prügisse, kuigi võiks võtta kasutusele. See tagaks meile 0-jäägi tootmisprotsessi (*zero-waste production*) viljelemise. Seda enam, et naha puhul on tegemist ökoloogiliselt puhta ja naturaalse materjaliga, mis ei saasta keskkonda ja on tervisele ohutu. Kokkuvõtvalt on selle kasutuselevõtt jätkusuutlik aeglane tarbimine.

Kadri Võrel viis oma Tartu Ülikooli Viljandi kultuuriakadeemia seminaritöö käigus jahimeeste seas läbi küsitluse ulukinahkade kasutamise kohta 2020-2021 jahihooajal. Selle tulemusena selgus, et: „Minema visatavatest kasutuskõlblikest nahkadest on punahirve nahad protsentuaalselt kõige vähem hinnatavad. Korralikke metskitse nahku visatakse ära 87.9 % kütitutes“. (Võrel, 2021) Punahirvede protsent oli 96,6. Võreli (*ibid.*, lk 28-29) küsitlusest selgus ka, et jahimehed on ise väga nahkade kasutamise poolt ja nõus kaasa aitama, kuid kindlasti peab tekkima eraldi lülina organisatsioon, mis toornahad kokku kogub, pargib ja seejärel kasutusse saadab.

Keskkonnasäästlik tarbimine ja kohapealne nahkmaterjali väärimine toetab Eesti kultuuripärandit.

1.1 Eesmärk ja küsimused

Esmaseks uurimistöö eesmärgiks on juhtida rahvarõiva valmistajate tähelepanu nahkpükste kandmise traditsioonidele ja suurendada teadlikust. Nagu on Merli Mänd oma magistritöös välja toonud MTÜ Rahvarõivas tegevjuhi Anu Randmaa seisukoha: „Tuleb propageerida rahvarõivaste kandmist ja valmistamist, kuid säilitada seejuures pärandtehnoloogilisi käsitööoskusi“. (Mänd, 2023)

Rahvarõivad on kultuurilise iseolemise väljenduseks. Rõivad ja selle osad kannavad sõnumit, mis on erimärgilised - nagu seda on meeste nahast püksid, mis on meil kasutusel olnud kui pulmapüksid. Tolleaegne tarbimisühiskonna puudumine ja rõivaste nappus ei takistanud kindlasti pulmapükste kandmist ka pärast pulmi pidurõivana.

Reet Piiri ütleb oma artiklis „Nahkesemeid Eesti Rahva Muuseumi kogudes“, et „lõigete poolest on nahkpüksid samasugused kui samal ajal kantud riidest püksid. Seemishahnepüksipaar pidanud vastu 3-10 aastat“. (Piiri et al., 2014, lk 27) Küll leiab aga kirjasaatjate märkmetest viiteid, et kui enesele polnud pükse võimalik hankida, sai neid ka laenata. (Manninen, 2009)

Kuna lõputöö maht kujunes ebapiisavaks, et uurida ERM-is leiduvate nahkpükste õmblustehnoloogiat, tuli teha valik ning toona rekonstrueerisin ERM A 563:998 Tori nahkpüksid, õmmeldes need museaali eeskujul käsitsi. Nüüd saan oma magistritöö käigus käsitleda teemat laiemalt ja minna tehnoloogiaga süvitsi. Teen tehnoloogilistest sõlmedest joonised ja kirjeldused ning plaanin kasutada tänapäevaseid õmblusvõtteid. Kasutan masinõmblust siseõmbluste juures, kuid väldin museaali välimuse muutmist. Peale vaadates peab tulemus olema nagu museaalil.

Voolmaa (1977, lk 41) kirjutab et: “Kõik Etnograafiamuuseumi kogudes leidunud, ehkki põhiliselt 19. sajandi esimeselt poolelt pärinevad nahkpüksid paistavad silma eriti hoolika teostuse ja viimistletud kaunistuste poolest, mis lubavad nende valmistajatena eeldada tavalistest külarätsepatest suuremate oskustega ning moeküsimustes teadlikumaid meistreid“.

Esimeseks uurimisküsimuseks on seega: milliseid õmblustehnoloogilisi võtteid on kasutatud nahkpükste õmblemise juures?

Õmblustehnoloogia kirjeldamisel võtan aluseks enda pikaajalised töökogemused ja toetun erinevatele raamatutele nagu „Meeste püksid“ (Paju, 2017), „Õmblemine“ (Kivilo, 1984); „Piltsõnastik“ (Koldmets, 2021) ja õmblustehnoloogiat puudutav õppematerjalidele, mis pärinevad Tallinna Tehnikakõrgkoolist.

Tuginedes enda õmblemiskogemusele saan öelda, et nahkpükste juures on selliseid tehnoloogilisi sõlmi, kus saab kasutada õmblusmasinat. Kuigi samas on ka selliseid kohti, kus õmblusmasinaga juurdepääs puudub või kus masinõmbluse kasutamine kipub pükste välimust muutma.

Seega on teiseks uurimisküsimuseks milliste tehnoloogiliste sõlmede juures saab kasutada õmblusmasinat, et säiliks algne museaali välimus?

Tulmeraamatu legendides ja muudes kirjandusallikates on kasutusel väga erinevaid termineid ja keelepruuki nahkeseme detailide kohta. Õmblustehnoloogia kirjeldamisel võtan kasutusele tänapäeval kasutusel olevad oskussõnad ja leian vasted varasemalt käibel olevatele. Sellest tulenevalt on kolmandaks uurimisüsimuseks: kuidas mõista ja mida täpselt tähendavad tulmeraamatu kirjelduses olevad murdesõnad?

Manninen kirjutab Hiärni kroonikale viidates, et virulased kandsid üldiselt nahkpükse. „Nad ise ei olevat mõistnud neid pehmeks ja valgeks parkida, vaid olevat selle töö andnud saksa meistritele linnades. Püksid tehtud kitsenahast. Hiljemini kanti seemisnahast pükse ka teistes maakondades, kõige rohkem ikkagi Põhja-Eestis. Lõunast on teateid Tartu- ja Võrumaalt. Peale kitsenaha tehti nahkpükse ka, kuigi harvemini, lambanahast.“ (Manninen, 2009, lk 298)

Ajalooline töö ütleb, et nahkpüksid olid seemisnahksed ja kitse- või ka lambanahast. Seega on minu neljandaks küsimuseks: kuidas määratleda kasutatud nahkmaterjale tänapäeval?

1.2 Kasutatav metoodika

Nahkpükste uurimiseks kasutan pärandtehnoloogilist praktikapõhist uurimismeetodit, mille käigus püütakse eset võimalikult originaalilähedaselt rekonstrueerida. Pärandtehnoloogia mõiste tuli kasutusele aastal 2011, kui avati TÜ Kultuuriakadeemias sellesisuline magistrikava.

Pärandtehnoloogiline uurimissuund keskendub peamiselt eseme konstruktsioonile ja selle valmistamise protsessi üksikasjadele. (Jõeste et al., 2020a). Vajadus uue mõiste järele tekkis „...vabanemaks käsitöö, eriti rahvusliku käsitöö mõiste kitsast seostamisest enamasti vaid naiste mitte-professionaalse, koduse tegevusega ning lokaalselt levinud ajalooliste praktikatega.“ (*ibid.*, lk 17).

Tehnoloogilist uurimust, mis väljendub eseme erinevate osade kirjeldamisel ja läbi tegemisel, et saada aimu eri ajastutel käibel olnud kasutuskogemustest, kasutas Anu Pink 2013 aastal oma magistritöös „Silmuskoeliste sukkade ja sokkide kudumise tehnoloogilised võtted, nende muutumine ja paikkondlikud erinevused 19.-20. sajandi Eestis“. (Pink, 2013)

Kirjaliku kirjelduse ja detailide tehniliste jooniste kaudu on võimalik esemete taasloomine. Seega tuleb minu magistritöö käigus koostamisele juhised etnograafilise eseme valmistamiseks.

Praktikapõhise meetodi näiteks võib tuua samuti UK-s tegutseva vabakutselise konservaatori ja õppejõu Kathryn Gilli poolt läbi viidud konserveerimisprojekti, mille käigus kasutati 1700 aastast pärit mantli nõopide taastamiseks käelise tegemise kaudu õppimist. Toetuti erinevatele teooriatele ja rekonstrueeriti protsess. Eseme väiksuse tõttu kasutati ringset fotografeerimist ja selle põhjal loodi 3D mudel. (Gill, 2018, lk 83)

Käsitööd võib teoreetiliselt vaadelda kui seost tegija käte toimimise ja valmistatava objekti vahel. See on kumulatiivne protsess ning katsetamine, kordamine, tagasisidega kohanemine ja arutelu on eseme meisterdamise aluseks. Tegemine on osa mõistmisest ja tihedalt seotud mõtlemisega. See ettevõtmine näitab kuidas teadmiste loomine saavutati käsitsi avastamise ja testimise kaudu, kommenteerib Gill (*ibid.*, lk 88) oma läbiviidud protsessi.

Käesoleva magistritöö ettevalmistamise käigus teostasid lähivaatluse ERMi kogus olevatele nahkpükstele. Tegin kohapeal märkmeid ja vormistasin nende põhjal museaalide kohta andmetabeli (Lisa 2). Andmetena sai kirja millised õmblused on pükstel ja mitmest detailist püksid koosnevad, kas pükstel esinevad taskud ning vooder. Materjali osas vaatasin, kas tegemist on seemiselise pinnaga. Andmete alusel tegin oma valimist valiku, millised püksid võtta esmajärjekorras uurimisele. Eesmärk oli liigitada püksid sellise tunnuse alusel, mille tulemusena on pükste valmistaja jaoks kasutegur kõige suurem. Valituks osutus siinkohal pükste lõikeline lahendus, kuna lõige määrab suures osas tehnoloogiliste sõlmede sisu ja järjekorra. Erinevad sõlmed said lähedalt fotografeeritud, tänu millele oli võimalik kodus õmblused läbi proovida ja püksid taasluua. Lähemalt on valikuprotsessist ja tulemusest juttu kolmandas peatükis.

Protsessi käigus tegin tagasivaate lähiminevikku ja uurisin seni tehtut. Täiendava teabe hankimiseks intervjuerisin rahvarõivameistreid saamaks teada nende kasutatud õmblusvõtteid ja kogemust nahkmaterjaliga. Teadaolevalt valitses nahkpükste valmistamise ja rahvarõivaks kasutamise osas liiga pikk paus ning uuesti alustamisel oli võimalik toetuda vaid museaali vaatlusele ning selle alusel metoodika välja nuputada. Täna on natuke lihtsam, kuna museaale tohib fotografeerida.

Intervjuude läbiviimiseks tegin esmalt kirjaliku päringu intervjuu andmise osas nõusoleku saamiseks ja pärast seda koostasid kokkuvõtted ning saatsin e-mailiga intervjueritavatele üle lugemiseks ja nõusoleku saamiseks need oma magistritöö raames avaldada. Pakkusin ka võimalust, et intervjuu saab avaldada anonüümselt, kuid kõik meistrid olid nõus oma nime avalikustama.

Kokkuvõtteks saab öelda, et praktikapõhine uurimus on originaalne uuring, mis viiakse läbi selleks, et saada uusi teadmisi osaliselt praktika ja selle praktika tulemuste abil. (Candy, 2006)

1.3 Sõnaseletus

Sõnaseletus on oluline välja tuua just pükste kontekstis, kuna samu väljendeid on kasutatud ka näiteks teiste esemete juures, ent nende tähendus ei pruugi olla sama. Muuseumi tulmeraamatus ja kirjasaatjate poolt on nahkpükste kirjeldamisel kasutusel sellised sõnad:

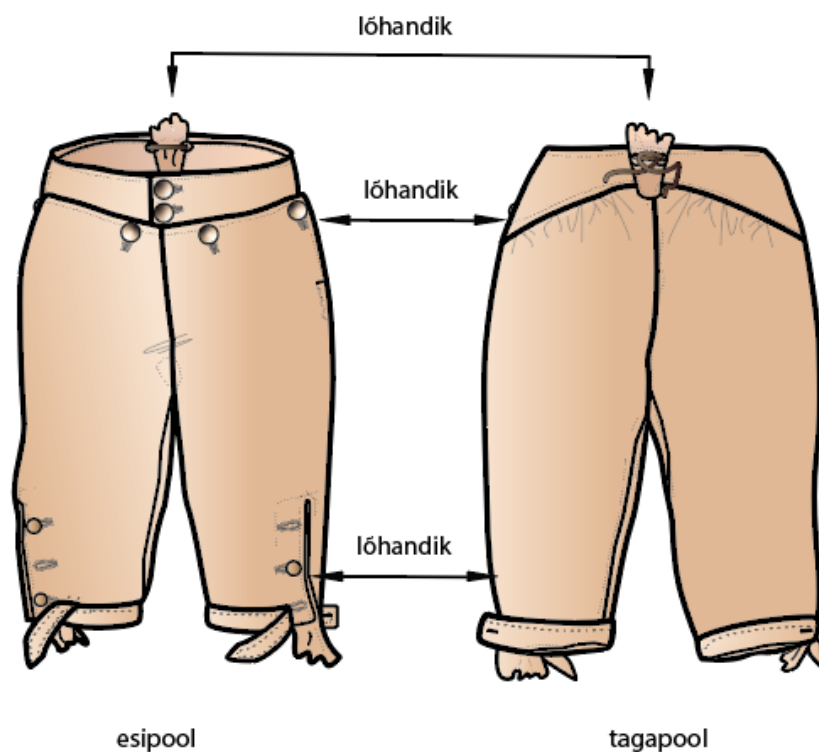
Seemisnahksed kintspüksid: *seemisknahka; seemiskerist; pukki nahast; sikunahast; seemuse nahaast; seemisnahadsõ kalsa.*

Naturaalsed nahad on erinevate parkimismeetoditega vastupidavaks muudetud looma toornahad. Eeltötluse, parkimise ja viimistluse käigus antakse nahale soovitud omadused.

Seemisnahk saadakse naha rasvparkimise (nimetatakse ka räaspark) teel, parkimisel on kasutatud õlised (traditsiooniliselt tursaõli). Rasvparkimine kuulub vanimate parkimisviiside hulka. Seemis on naha sisemine pool (lihapool) mis on karustatud – **seemistatud**. Nahapinda hõõrutakse harjadega, käiaratastel või liivapaberiga. Seemisnahk imab kergesti niiskust ja mustust. (Valge, 2019a)

Seemisnahk sarnaneb villasele riidele, on pehme, väga vastupidav kulumisele, karistamisele ja ajahambale, on väga sitke, laseb hästi õhku ning vett läbi ega kaota vees leotamisel neid omadusi; teda võib pesta isegi seebiga. Vanasti, kui riie oli kallis, tarvitati väga palju seemisnahka rõivastuseks, kuna seemisnaha ja riide hinnavahe ei olnud suur, seemisnahk aga oli riidest palju vastupidavam. Kuna möödunud sajandi jooksul riidehinnad väga palju langesid, on seemisnahk rõivastusest peagu välja tõrjutud. (Kangro, 1939, lk 33)

Seemisnahka aetakse väga tihti segamini veluuri ja nubukiga, kuna nahad on sametise pinnaga. **Veluuri** saab kroompargitud kitse- või seanahast, mille sisemine pool on karvastatud ja värvitud. Seanaha puhul kasutatakse vahel ka naha pealispinda. Veluur on väga niiskustundlik õhuke, märgub ja määrdub kergelt. **Nubukit** saab kroompargitud vasikanahast. Nubukil on naha välimine pool muudetud sametiseks ja seetõttu on tunduvalt hinnalisem kui seemisnahk. Nubuk määrdub kergesti kuid on tugevam ja vastupidavam kui seemisnahk. Kroomparkimine võeti kasutusele umbes 1900 aastal. (Valge, Eneli, 2019a) (Kangro, 1939)

Joonis 1. Lõhandik pükstel

Enim on kasutust leidnud sõna lõhandik, seda on kasutatud kõikide erinevate lõhikute ja avatud kinniste puhul (Joonis 1) :

- Küljeõmbluste kohal on 14 cm pikkused lõhandikud;
- Tagumise õmbluse kohtal on 11 cm pikkune lõhandik, mis värvli kohal kinnitatakse nõõpaukudest läbikäiva seemisnahkse ribaga;
- Värvli ulatuse muutmiseks 7 sm pikkune lõhandik;
- Lõhandiku alumine osa ulatub säärest 2cm võrra üle, see on lõigatud poolringikujuliseks, serv on lõigatud sakiliseks;
- Pükstel on kummalgi küljel 6 cm kaugusel küljeõmblusest 13 cm pikkused lõhandikud;
- Säärtel on all lõpus 12 cm pikkune ja 11 cm laiune kolmnurkne seemisnahkne siil, mille alumise serva lõigatud tärkmetest käib läbi seemisnahkne pael;
- Lõhandiku alumine osa ulatub säärest 2cm võrra üle, see on lõigatud poolringikujuliseks, serv on lõigatud sakiliseks;
- Säärtel on lõpus 18 cm pikkused lõhandikud;
- Sääreotsad lõhkised, 3 nõõbiauguga;

Lakk- pükste **kinnis** mis on viidud küljeosa poole või päris küljele - **küljekinnis**. Avatav kas ühelt või kahelt poolt. Suletud nõopidega mis kinnitatakse värvlile. Laka nõopide avamisel ei kuku püksid maha, kuna värvel on suletud nõõbiga.

Säärelõhik ehk **sääre kinnis**- on pükste allääres olev lõhik, mis on suletud nõopidega. Lõhiku osa on puhtaks õmmeldud lõikekohase kandiga või lõhikule on avaruse andmiseks vahele õmmeldud kolmnurkne **siil**.

Ka värvli puhul on nimetatud seda nii vööjoonel kui sääre allääres ühtemoodi:

- *Sääre värvli kinnitamiseks kaks auku, nende alt ulatab välja nahkne ümmarguse hambulise otsaga keel;*
- *Vöö juures ja harude otsades on värvlid;*

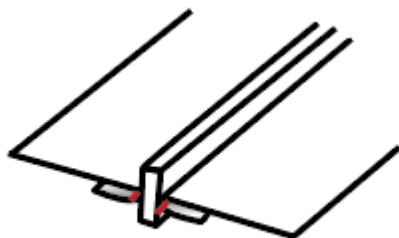
Säärevärvel- **mansett/ suletav allääre mansett** - püksisääre alläär õmmeldakse puhtaks mansetiga. Mansett suletakse kas nõopide või paeltega ja jääb tihedalt vastu jalga.

Värvel- on vööjoone puhtaks õmblemiseks. Eest suletud nõopidega. Tagant töötlemise viise on erinevaid. Tagaosa istmikuõmbluse kohale jäetakse **lõhik**, värvel ühendatakse vööjoonele. Seejärel õmmeldakse lõhik ja värvel puhtaks kas õmblusvarude tagasikeeramise või lisatakse õmbluse vahele **siil**. Värvlile ja siilule tehakse augud kust pistetakse läbi nahkpael. Paela abil reguleeritakse vöömõõtu. Värvli eesmärk on pükse üleval hoida.

Taskud – on pükstel põhidetailidest töödeldud. Taskud on avatud pealt (vertikaalselt) ja/või küljelt (horisontaalselt). Esineb ka linasest riidest laka all peidus olevaid voodritaskuid mis on kinnitatud värvli külge.

Teras- pükstega samast materjalist nahariba mis on õmmeldud õmbluste tugevdamiseks kahe detaili vahele. Välja jääb terase puhul paistma umbes 1-2 mm serv.

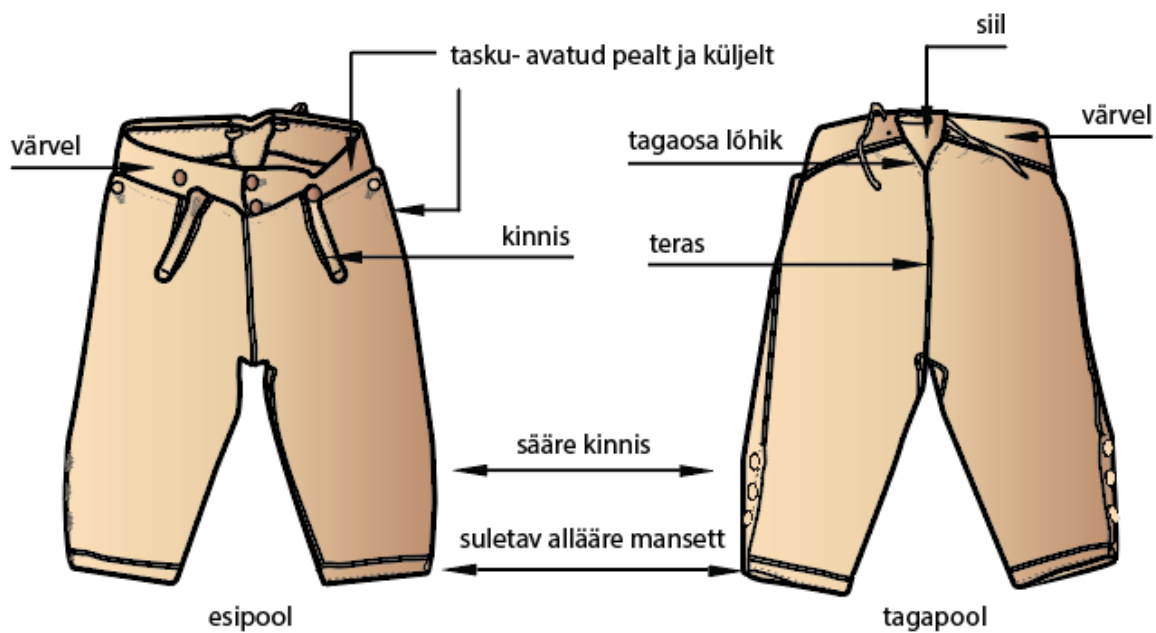
Terast (Joonis 2) võiks nimetada ka kandiks, kuid sõna „kant“ kasutus on õmblemises laialt kasutuses ja selle väljendi samaks jätmine on minu arvates igati õigustatud ning annab hea vihje eseme materjali osas.

Joonis 2. Teras õmbluse vahel

Kokkuvõtvalt saab öelda, et välja toodud sõnad, mis toetuvad meie tänapäeva keelekasutusele, avavad rõivaste ajaloolist tausta ja on kahe-suunalise mõjuga.

Arusaadav ja täpne sõnavara lihtsustab tänapäeva õmblushuvilisi pöörduma rahvarõivaste juurde ja käsitöölisi, kel puudub kogemus õmblemise suunal, siirduma lihtsa vaevaga õmblusmaailma. Sõnaseletused on ära toodud joonisel. (Joonis 3)

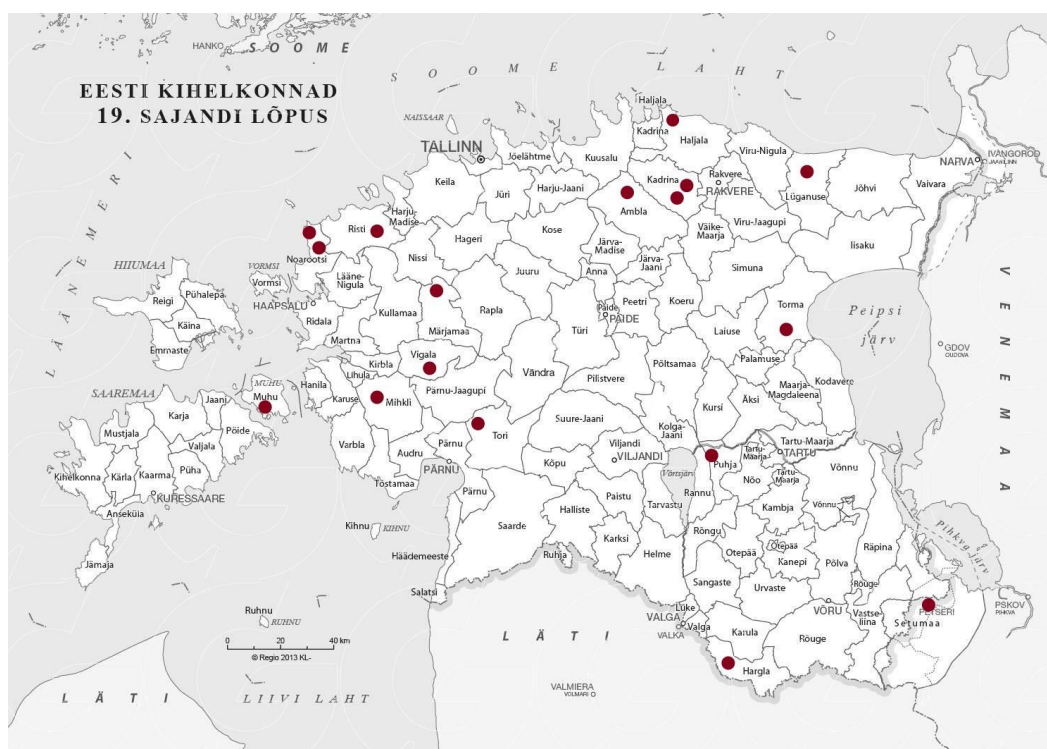
Joonis 3. Sõnaseletused

2. Nahkmaterjal

Käesoleva töö käigus ei saanud mööda minna materjalist, sest paratamatult määrab see eseme väljanägemise, sellest sõltub nii kandmismugavus kui istuvus. Ka määrab materjal kasutatava õmblustehnoloogia ja on üks olulisemaid komponente rõivaste valmistamise juures.

Kirjandusallikatest saab teada, nahkpükste kandmist peeti rikkuse tunnuseks, need kuulusid peigmehe riietusse ning et nahkpüksid olid seemisnahksed. Nagu ütleb Valge (2019a, lk 35), on seemis tegelikult naha sisemine pool. On väga pehme ja veniv rasvpargiga töödeldud ja lihvitud kitse-, lamba-, põdra- või hobusenahk. Parimaks peetakse hirve või põdra nahka. Kangro (1939, lk 33) lisab, et seemisnaha loomulik värv on valkjaskollane.

Muuseumi kogus olevad nahkpüksid (Joonis 4) on oma legendi alusel jagatud kihelkondade kaupa kaardile. Tulmeraamatu sissekanded kinnitavad nahkpükste valmistamist seemiselisest kitse – ja lambanahast. Sama kindlaid ütlusi leiab ERM-i korrespondentide kirjetest.

Joonis 4. ERM-i esemekogus leiduvate nahkpükste (17 paari) päritolukihelkonnad. (Aluskaart Regio e-pood)

Muuseumi uurimissaalis pükse uurides koostasini pükste kohta andmetabeli Lisa 2 ning kirja sai pandud materjali vaatluse tulemus. Vaadeldud 13 paarist eristuvad teistest oma materjali välimuse poolest 2 paari pükse, Märjamaa ERM A 509:7179 ja Ambla ERM A 446:238.

Need püksid, on värvilt hästi heledad, katsudes on nahk pehme ja õhuke. Kolga ERM A 245:1 on väga määrdunud ja seemispinda on raske tuvastada. Hargla ERM A 469:6 on väga paksust nahast ja katsudes küllaltki jäigad. 2 paari Noarootsist ERM A 509:3777 ja ERM A 306:24 on seemistatud pinnaga, sees on vooder ja pahemat poolt ei näe. Samas tundub nahk päris paks ja jäik. Puhja ERM 8978 ja Muhu ERM 8134 on oma olemuselt pehmed kuigi mitte väga õhukesest nahast. Vigala ERM A 509:3776 ja Torma ERM 209 on väga määrdunud ja nahk on pigem jäik. Tori ERM A 563:998 ja Kadrina ERM 16242 on õhem ja pealispind tundub seemistatud. Lüganuse ERM 17724 on ka seemistatud kuigi väga kulunud.

Kohtvaatluse ja käega katsumise tulemusena saab kindlaks teha, kas nahk on jäik või pehme ning võrrelda, kas mõni pükste osa on paksem või õhem. Hinnata saab, kas pind on karustatud, kuid seda, kas tegemist on sel juhul just seemise töötlusega, pole võimalik tuvastada - selline hinnangu andmine on väga subjektiivne.

2.1 Tänapäeva nahkmaterjal

Teadaolevalt on tänaseks rahvarõivakursuslased valmistanud mitmeid paare nahkpükste. Miks nad valisid endale tegemiseks nahkpüksid ja kuidas see neil välja tuli?

Seda saab teada tegijate enda käest küsides. Magistritöö raames oli mul võimalus intervjuuerida nahkpükse valmistanud meistreid. Ülevaatlilikud kokkuvõtted, kuidas tuli neil idee valmistada just nahkpüksid ja kuidas see neil teostus, milline oli toonane aeg muuseumi kogudes käies, on leitavad magistritöö Lisa 1 alt. Intervjuerisin kolme meistrit: Anu Randmaad, Tiia Kontust ja Kaili Maasikmäed.

Nagu selgus läbiviidud intervjuudest, saab kokkuvõtlikult öelda, et nahkpükste õmblemiseks on kasutatud õmblusmasinat, käsitsi on tehtud kaunistusdetailid ja muud pealt poolt (paremalt poolt) välja paistvad detailid. Nahkmaterjaliks on olnud poest kättesaadav teadmata päritoluga materjal. Kasutatud on hetkel olemasolevaid tööriistu. Lõikeliste lahendustena on tehtud kaks sammu- ja kaks küljeõmblust. See on olnud kõigi jaoks põnev ja väljakutseid täis tegemine ning mõte veel mõni paar nahkpükse õmmelda ei ole kadunud.

Tuginedes rahvarõiva kursustel toimuvale rõivaste valmistamise infole oleme jõudnud ajajärku, kus üha enam valmistatakse enda rõivad käsitööna - st. et ei kasutata õmblusmasinaid ega õmblustööstuses kasutusel olevaid abimaterjale. Kangad kootakse ise või tellitakse mõne meistri käest. Ilmselgelt on seega täna käsitsi valmistamine põhjendatud, kuigi protsesse on võimalik teatavas osas lahendada tehnilisemalt ja muuta nii valmistamise protsess ajaliselt lühemaks.

Osalesin 2020. aastal Tartu Ülikooli Viljandi Kultuuriakadeemia rahvusliku käsitöö

osakonna pärandtehnoloogia konverentsil «Oma nahk», kus keskenduti loomanaha kui käsitöö- ja tarbekunstimaterjali kasutamisele Eestis. Seal kinnitasid nii jahimehed kui nahaparkal, et kohaliku kitsenaha saamine on täiesti võimalik. Otsustasin võtta riski ja katsetada just kitsenahast pükste õmblemist. (Albert, 2021) Oma lõputöö jaoks tellisin pükste jaoks kitsenahad ja kui asusin pükse valmistama selgus, et valmistamise aluseks võetud museaali ei saa sellisel moel teostada, kuna nahad on liiga väiksed – olemasolevatest nahkadest saab lõigata püksid millel on 4 detaili.

Kombineerisin ja tegin pükste lõike neljale detailile: kaks esidetaili ja kaks tagadetaili. Museaale vaadeldes mõtiskledes ja erinevate jahindusnimestega vesteldes tekkis naha osas ikkagi erinevaid küsimusi. Kui täna ei mahu üks kaheosaline püksipaar (esemel puudub kas sammuõmblus või küljeõmblus) kitsenahale, siis tõenäoliselt ei saanud see olla nii ka umbkaudu 200 aastat tagasi (legendide kohaselt on meie varaseim püksipaar umbes aastast 1800). Sain kokkuleppele Erki Püssaga, Eesti Jahimeeste Seltsi kuuluva jahimehega, kes tuli minuga koos ERMi museaale vaatama. Kogemuspõhise vaatluse tulemusena tekkis ka temal küsimusi naha päritolu kohta. Kitsenahk on oma olemuselt väga õhuke, osad museaalid aga väga paksust nahast, mis ei saa nagu olla kitsenahk. Samas on kõik museaalid kulunud ja tugevate kasutusnähtudega, raske on näha ja määrata naha päritolu. Isegi karva- ja lihapoole määramisega on teatavaid raskusi, mis on seotud eseme tugevate kasutusjälgedega.

Nagu ütleb oma raamatus Susanna Harris, sõltub nahkade otstarve nende suurusest ning samuti mõjutab kasutust nahkade struktuurierinevus. Näiteks kui võrrelda lambaid ja kitsi, siis kitsed ei ole villa tootvad loomad ja neil on karvafolliikuli asetus sarnane veiste nahaga, seetõttu on nahk ka veidi tugevam. Pealmine marrasnaha kiht on paksem kui lambal. (Harris & Veldmeijer, 2014)

Põnevaid ajaloolisi viiteid leiab ka meie enda ülikooli teadustöödest. Milan Pening (2004, lk 12) tsiteerib oma uurimustöös Leo Leesmenti uurimust: „Huvitavat teavet Saarde kohta pakub 1599. a. poolakeelne Liivimaa revisjon. Sealses maakirjelduses öeldakse, et Luuka vardjaskond (kuhu kuulus 12 küla, sealhulgas Kärsu, Laiksaare, Pati) asub Viljandi ja Pärnu vahel suurtes metsades ja soodes. Metsa ja loomi hävitatakse seal väga palju. Talvel talupojad tapavad põtru nahkade pärast, liha aga ei jõua ära süüa, mis antakse koertele.“

Seega võib oletada, et tõenäoliselt ei ole osad meie muuseumi kogudes olevad museaalid kitsenahast. Millise looma nahast nad siis on? Seda ei oska pelgalt vaatluse käigus öelda. Naha päritolu kindlakstegemiseks on vaja teostada museaalidele materjali uuring.

Kuna materjaliuuringud on pikaajalisem protsess, siis käesoleva magistr töö raames

seda läbi viia ei jõua. Küll aga on need plaanis edaspidi, sest see loob hea pinnase ning annab teadmised kasutamaks edaspidi nahkpükste valmistamiseks sama loomanahka, mis on kasutatud museaalil.

Magistritöö raames pükste valmistamiseks valisin seekord hirvenahad. Teadaolevalt on hirvenahk suurem kui kitsenahk, tugev ja vastupidavam.

Sain kokkuleppele Saaremaa jahimeestega ja mulle saadeti hirvenahad. Nahad viisin ka seekord Jõgevale parkida. Enne uurisin lähiümbruse nahaparkimise võimalusi (Läti-Leedu), et võimalusel tellida algsele sarnaselt seemisnahku, kuid nende juures saab parkida vaid karusnahku.

Oma nahaõblemise kogemuse baasilt saan öelda, et pükste tervenisti käsitsi õblemiseks sobib hästi see nahk, mille ma sain meie metsast. Jah, see pole küll seemise töötlusega, kuid olen seisukohal, et kui meil on võimalus väärindada Eesti ulukinahku, tuleb seda teha.

Vestlesin sellel teemal MTÜ Rahvarõivas eestvedaja Anu Randmaaga. (Randmaa, telefoniintervjuu 8.aprill 2024), kes oli nõus minu seisukohaga, et täna oleme oma nahkpükste õblemise teemaga algusjärgus - samas kohas, kus 20 aastat tagasi alustas oma tegevust esimene rahvarõivavalmistajate kursus seelikute ja käistega. Kasutati kättesaadavaid materjale ja eesmärk oli valmistada kaunis rahvarõiva komplekt, mis toona oli harukordne.

Aastate jooksul on toimunud suur areng, toleaeagsed dogmad on ümber hinnatud ja areng kestab edasi. Hetkel oleme selles seisus, et välismaalt sissetoodav õhuke veluur paksusega 0,2-0,3 mm ei sobi käsitsi õblemises, samas on meil olemas oma eesti nahkmaterjal, mida väärindada. See on hetkel sobivaim ja ei saa välistada, et kui edaspidi on kätte saadav algupärastele tingimustele vastav nahkmaterjal, siis see kasutusele võetakse.

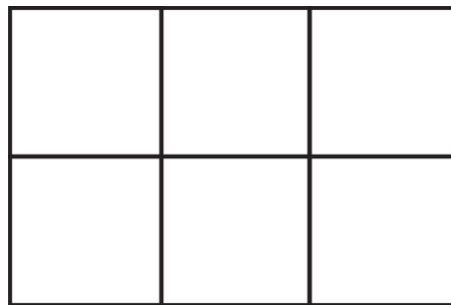
Vaadates, kuidas võetakse pärandtehnoloogiat kasutusele, on tingimuseks, et eseme üldmulje jääb samaks.

Siit edasi minnes tahan soovitada, et kui valida nahkpükste jaoks sisseostetav seemisnahk ja õmmelda käsitsi, tuleks seda teha mõningaid aspekte silmas pidades. Nahkmaterjali paksus peab olema vähemalt 0,6 -1 mm ja rõivanaha töötlusega. Rõivanahk tähendab et materjal on pehmentatud.

Traditsiooniline mõõtühik nahkade puhul on ruutjalg (foot) $1\text{ft}^2 = 9,28\text{ dm}^2$. Nahkade ostmisel on naha alumisele poolele märgitud pindala suurus ruut-detsimeetrites, sest naha hind igal pool maailmas on määratud 1 dm^2 -ga. Naha mõõtmist saab teha erineval moel. Üks vanim meetod on kasutada raami. (Joonis 5) Nahale asetatakse raam, mis on jagatud

traadist ruutudesse, ning loetakse mitu ruutu katavad naha täielikult, mitu poolikult ja mitu veerandosas.

Kuna ruutude pindala on teada, saab välja arvutada terve naha pinna. Naha mõõtu väljendatakse ruutmeetrites, ruutjalgades ja dm-tes: $1 \text{ m}^2 = 10,76$ ruutjalga. (Valge, 2019b, lk 7)

Joonis 5. Naha mõõtmise raam

Tänapäeva suurtes nahavabrikutes on kasutusel elektroonilised mõõtjad ja käsitsi mõõtmist raamiga ei tehta. Skineksist saadud nahkadel kahjuks ei ole nahale tehtud märget, kui suur ta on.

Kodu- ja metsloomade nahad jagatakse oma suuruse ja paksuse järgi. (Valge, 2019a, lk 119–120) (Püssa, suuline teade)

Väikese pindalaga nahad:

- kitsenahk (elastne) (pindala 40-60 dm²)
- lambanahk (pindala 40-60 dm²)
- vasikanahk (pindala 40-90 dm², paksus 1,5-2,5 mm)
- mullikanahk (pindala 60-150 dm², paksus 1,5-3,0 mm)
- metskitseenahk (pindala 40-60 dm²)

Suure pindalaga nahad:

- lehmanahk (pindala 200-450 dm², paksus 2,5-5 mm),
- pulli-, piisoni, veisenahk (pindala 300-670 dm², paksus 3,5-6 mm)
- seanahk (iseloomulik pinnamaardel 3 täppi ligistikku)
- hirvenahk (pindala 60-150 dm²)
- põdranahk (pindala 250-300 dm²)

Naha paksuse mõõtmiseks kasutatakse spetsiaalset mõõtjat. (Foto 1). Enda kitse – ja hirvenahkadega käisin paksuse mõõtmisi tegemas Eesti Kunstiakadeemias põhjusel, et mul endal selline mõõtja puudub ja puudub ka kogemus nahapinna paksuse mõõtmiseks. Olen sealse osakonna töötajatega kokku puutunud oma magistriõpingute käigus ja Eve Kaaret, EKA Aksessuaari- ja kōitestuudio juhataja ja meister oli igati nõus abistama ja kogemust jagama.

Foto 1. Mõõteriist naha paksuse mõõtmiseks . Autor Eve Kaaret

Jõgeval taimpargitud hirvenahku saab kirjeldada järgnevalt: (*Suured*) ühe naha suurus 90 dm kuni 120 dm võimaldab lõigata pükste esi- ja tagaosade detailid ühes tükis, seega saab järgida täpselt museaali.

Naha paksus varieerub vahemikus 0,7 mm kuni 2,2 mm. Optimaalseks naha paksuseks peaks käsitsi õmmeldava nahkrõiva puhul olema vahemik 0,6-1 mm.

Nahkmaterjal on oma iseloomult pretensioonikas ja nõuab sellega tegelejalt kannatust ja head mõtlemisvõimet. Iga eksimus maksab koheselt rängalt kätte. Nahkmaterjali saab õmmelda ainult ühe korra, see tähendab, et materjal jätab endale korra läbitorgatud nõelaaugud meelde ja kui need on vales kohas, saab viga parandada ainult detaili asendamisel uuega.

Kokkuvõtteks saab nentida, et küsimusele, kuidas määratleda kasutatud nahkmaterjale tänapäeval, ei ole võimalik anda vastust pelgalt vaatluse teel muuseumis. Nahkmaterjalide kindlaks tegemiseks on siiski vajalik eraldi materjaliuurimus, kasutades spetsiaalseid selleks loodud tehnilisi vahendeid. Uuringutesse tuleb kaasata mõni materjaliteadlane ning kõike seda saab läbi viia muuseumiga kokkuleppel.

Materjali määramine on oluline, sest arvan, et see annab meile paremaid võimalusi nahkmaterjali soetamiseks. Mida ette võtta aga meie soovide ja tänaste võimaluste vahel oleva ebakõlaga? Jah seemisnahk on uhke ja siidine ning meie metsaulukist sellist nahka täna veel ei saa. Seega jääb naha päritolu valik iga pükste valmistaja enda otsustada lähtuvalt sellest, mis on tema jaoks primaarne. Nagu eelpool sai kirjutatud vestlusest Anu Randmaaga, ei saa kedagi keelata ega sundida. Loodame paremate nahaparkimise võimaluste tekkimisele ja meie kodumaise ulukinaha väärindamise jätkumisele.

3. Protsess

3.1 Õmblustehnoloogia ja lõikeliste lahenduste väljatöötamise meetodika

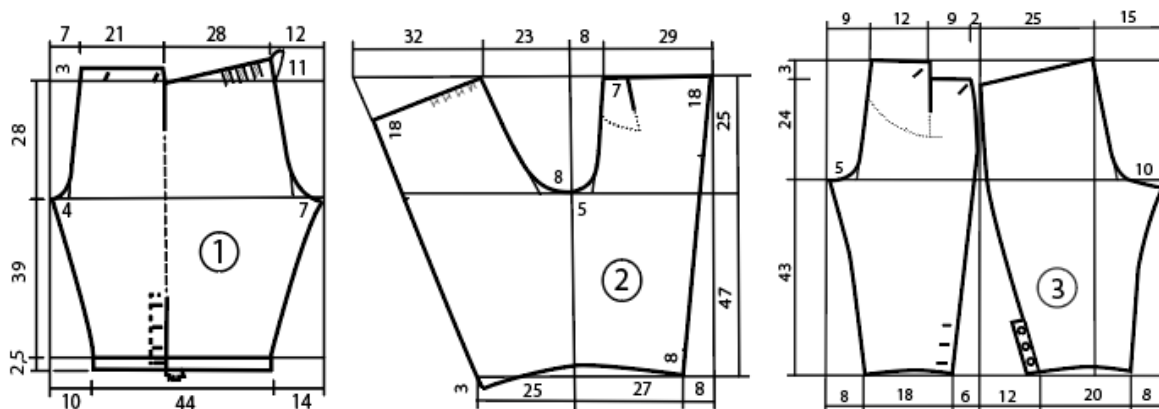
Võrreldes ERM i kogus olevaid 15 paari nahkpükse joonistub välja kolm põhilist lõikelist konstruktsiooni. (Joonis 6)

Püksid saab jagada detailide -lõigete alusel kolmeks:

- Pükstel on 2 esidetaili ja 2 tagadetaili
- Pükstel on 2 detaili – puudub sammuõmblus
- Pükstel on 2 detaili -puudub küljeõmblus

Täiesti erinevad on püksid numbri all ERM A 446:238 Ambla, kus puudub istmikuõmblus. Nendest oli lähemalt juttu intervjuus Tiia Kontuse ja Kaili Maasikmäega.

Alustasin kogu õmblemise protsessi pükste jagamisega erinevate lõikeliste lahenduste alusel: mitmest detailist püksid koosnevad ja kas pükstel on ainult küljeõmblus või sammuõmblus. Selle alusel on võimalik otsustada, mis nahast mingit museaali teha.

Joonis 6. 3 lõikelist konstruktsiooni: 1 - ainult sammuõmblus; 2-ainult küljeõmblus; 3-sammu- ja küljeõmblus; Allikas: (Sumera & Kaarma, 1981)

Eesmärgiks on võimalikult väikese materjalikuluga nahkpüksid valmis õmmelda. Lisaks sai valiku kriteeriumiks kaunistusdetailide rohkus ja taskud. Väga paksu naha valikul on see raskendatud ja erineb liigselt algsest näidisest. Planeerisin käesoleva magistritöö raames õmmelda näidispüksid mida kasutada koolitustel, kodumaisest ulukinahast. Välja valitud 10 hirvenahast praakis välja 6, kuna need osutusid ikkagi liiga paksuks. Enamvähem sobivaks osutus 4 hirvenahka, millest sain valmistada ühe paari sammuõmblusega pükse.

Tõdesin, et täna pole võimalik Eestist saada samaväärset nahkmaterjali, millest on valmistatud meie muuseumis olevad püksid.

Ühe paari pükse valmistan kitsenaha jääkidest, mis lõputöö pükste õmblemise käigus üle jäid. Valitud sai püksid, kus on kaks esi- ja kaks tagadetaili, detaile kombineerisin ja tegin lisa läbilõikeid tagadetailidele. Museaalide hulgas on erinevaid püksipaare, kus on läbilõiked kohtades, mis ei muuda konstruktsiooni ega tee pükse mugavamaks. Tegemist on läbilõigetega, mis tekkisid pükste juurdelõikusel seoses nahamaterjali suurusega.

Olen seisukohal, et tänapäeval tuleks pükse õmmeldes lähtuda samast võimalusest: et olemasolevat materjali paremini ära kasutada, tuleb teha võimalusel erinevaid läbilõikeid. Soovitavalt võiks need teha tagadetailile üles värvli juurde või sääрте siseõmbluse juurde, et need vähem silma paistaks. Ka museaalide juures on läbilõiked niiöelda peidetud laka alustesse ja tagumise poole ülaossa, kus on kroogitud osa.

Õmblesin pükste valmistamise jaoks erinevaid tööproove, nii käsitsi kui masinal, et saada paremaid tulemusi pükste kiiremaks valmistamiseks. Veendusin, et osade sõlmede puhul sõltub õmblusmasina kasutamine veel ühest olulisest komponendist - voodrist. Pükste voodriks on museaalidel kasutatud linast kangast. Erandiks on 2 paari Noarootsi pükse, kus on kasutatud paksu villast vanutatud ülerõiva kangast. Viiel museaalil vooder puudub. See teave on kirjas tabelis 1 lisa 2 all. Nendel museaalidel proovisin vaatlusega tuvastada, kas pükstel on algselt vooder olnud ja see on eemaldatud või mitte. Osade pükste puhul voodridetaili jääke õmbluste vahel ei tuvastanud, kuid samas, hinnates pükste välist kulumist ja seisukorda, on pahem pool (sisepind) puhas ja kasutusjälgeteta. Võimalik, et vooder on eemaldatud eseme kogumise käigus.

Kas uued nahkpüksid õmmelda voodriga või ilma, on valmistaja otsustada. Mina soovitan õmmelda kõik nahkpüksid voodriga, see tagab pahema poole puhtuse ja hilisemad paremad hooldusvõimalused. Naha pinda saab määrdumise eest töödelda kaitsevahenditega ka seest poolt, kuid kas see on ihuga kokkupuutes kõige parem lahendus, ei oska ma vastata.

Pükste lõikelisteks lahendusteks kasutan erinevaid konstrueerimise võimalusi. Ühtede pükste puhul kasutan Heidi Paju raamatu „Meeste püksid“ alusel konstrueeritud lõiget, kus on 2 esidetaili ja 2 tagadetaili. Valisin antud lõike tegemiseks konstrueerimissüsteemi lk. 34 Eesti süsteem (Paju, 2017) ja modelleerisin vastavalt museaalile. Suurusnumbriks valisin nr 50, kuna nahkmaterjali pole piisavas koguses ja antud lõike puhul osutus see suurus kõige ökonoomsemaks. Teiste pükste puhul valin lõike konstrueerimiseks nahkpükste lõike skeemi, mis on ära toodud raamatus „Eesti rahvarõivad. Rahvarõivaste valmistamise juhend“.

(Sumera & Kaarma, 1981) Kirjeldus raamatust lk 58 Haljala mees. Lõiked samas raamatus lk. 71 ning värviline tahvel XIV Põhja-Eesti Haljala mees on leitav raamatust „Eesti rahvarõivad“. (Kaarma et al., 1981)

Sellest raamatust saab näha ka museaalide numbreid, mis antud rahvarõivakomplekti juures on illustratsioonidel kujutatud. Saab teada, et Haljala meherõivastusel on lõike lahenduseks kasutatud museaali ERM 17724 Lügänuuse.

Teatavasti ei ole meil kõikidest kihelkondadest muuseumi kogudes museaale ja seega kasutatakse laene kõrval asuvatest piirkondadest. Sellega tuleb muidugi olla ettevaatlik, sest palju on erisusi kihelkondade vahel ja osade esemete asendamine/laenamine ei ole lubatud. Seega ei tohiks seda iseseisvalt tausta teadmata kindlasti teha. Õnneks on ERM-is olemas inimesed, kelle käes saab alati nõu küsida. Ka on tänaseks päevaks loodud üle-eestiline rahvarõivaste nõuandekodade võrgustik, mis tähendab seda, et igas piirkonnas on oma nõuandjate tuumik, kellega vajadusel konsulteerida.

ERM 17724 Lügänuuse pükste puhul tutvusin esmalt rahvarõivaste valmistamise juhendis asuva Mari Sumera poolt joonistatud lõikeskeemiga ja leidsin mõõdud, millele need lõiked vastavad. Vööümbermõõt umbes 76 cm, puusaümbermõõt on lõikel umbes 112 cm ja pükste pikkus 67 cm. Raamatu eessõnas on välja toodud, et nende lõiked on kohandatud suurustele 46-48. Raamatu väljaandmise ajal kehtisid meil rõivastandardid GOST 17521-72 ja meeste suurusele 48 vastasid mõõdud Rü 96- Vü 76- Pü 95,4 cm kasv 164 cm. (Liivik, J. et al., 1981)

Eelnevast lähtudes koostasid kaks tehnoloogilist lahendust, mis baseerusid lõikelistel lahendustel: ERM A 509:7179 Märjamaalt on õmmeldud neljast detailist, ja ERM 17724 Lügänuuse, millel on ainult sammuõmblus.

3.2 Tehniline joonis ja tingmärkide seletus

Jooniste tegemiseks kasutan programmi Adobe Illustrator 2023, mis on laialt levinud ja kasutuses olev süsteem. Tavakasutajana puudub mul ligipääs tööstuses kasutusel olevatele rõivamodelleerimise tarkvaradele, mis on kindla suunitlusega spetsiaaltarkvara jooniste tegemiseks.

----- Nahkmaterjal

Joonis 7. Nahkmaterjali tingmärk

Läbilõike jooniste tegemisel juhindun Tallinna Tehnikakõrgkooli moetoöstusosakonnas välja töötatud juhendist. (Kuusk, M. Alandi, I., 2019) Juhendis kirjeldatud tingmärgid on kooskõlas rahvusvaheliste standarditega ja laialt kasutusel, seega üheselt arusaadavad erinevate õmbluseriala lõpetanud õpilastele. Oma jooniste tegemiseks teen juurde uue joone/tingmärgi nahkmaterjali tähistamiseks. (Joonis 7)

Leidsin selle vajaliku olevat, et eristada tehnilisel joonisel nahkpükse ja villased pükse. Lisaks loon juurde vajalikke tingmärke jooniste koostamiseks. (Joonis 8) Need toon välja iga joonise juures eraldi.

Tingmärgid			
	Nahkmaterjal		Järelpiste
	Vooder		Üleloomispiste
	Taskukott		Eelpiste
	Pealmine pool		Lihtpalistuspiste
	Läbilõike asukoht		Lihtkappõmblus
	Detaili katkestamine		Punktpiste
	Masinpiste		Nööp
			Nööpauk

Joonis 8. Tingmärgid jooniste lugemiseks

Tehniline joonis on esemest kahes vaates, eest- ja tagapoolt. Mõõtkava on 1:10. Õmblussõlmede läbilõike joonised on esitatud mõõtkavas 1:1. Läbilõikejoonisel on näha tähistused A-A ja suunatud nooled. Noole suund näitab, kust poolt on õmblus vaadeldav. Õmblustööstuses on tähtedel oma kindel osa, tähestiku järjekorra järgi toimub sõlmede töötlemine. Kuna tegemist on individuaaltöö käigus pükste valmistamisega, ei ole siin tähtede järjekorrale tähtsust omandanud. Erinevaid sõlmi saab teha erinevas järjekorras ja selle võimaluse toon välja kirjelduste juures. Tingmärgid seletavad lahti, mis materjaliga on tegemist - kas nahkmaterjali või voodriga -, ning millist ühendusviisi on kasutatud

õmblemisel. Läbilõikejoonised on värvilised, mis piirab mõningal määral joonisest arusaamist, kui on tegemist must-valge väljaprintiga. Samas on kõik jooned erinevat tüüpi, et oleks lihtsam vaadelda ja aru saada.

Museaali kohta koostas tehnilise joonise koos läbilõike joonistega A-A. Joonistel ja õmblemise töövõtete tabelis on esikohal muuseumi variant ja kõrval on toodud välja kaasaajastatud võimalus, kui see on olemas. Skeemil on see tähistatud A-A-V.

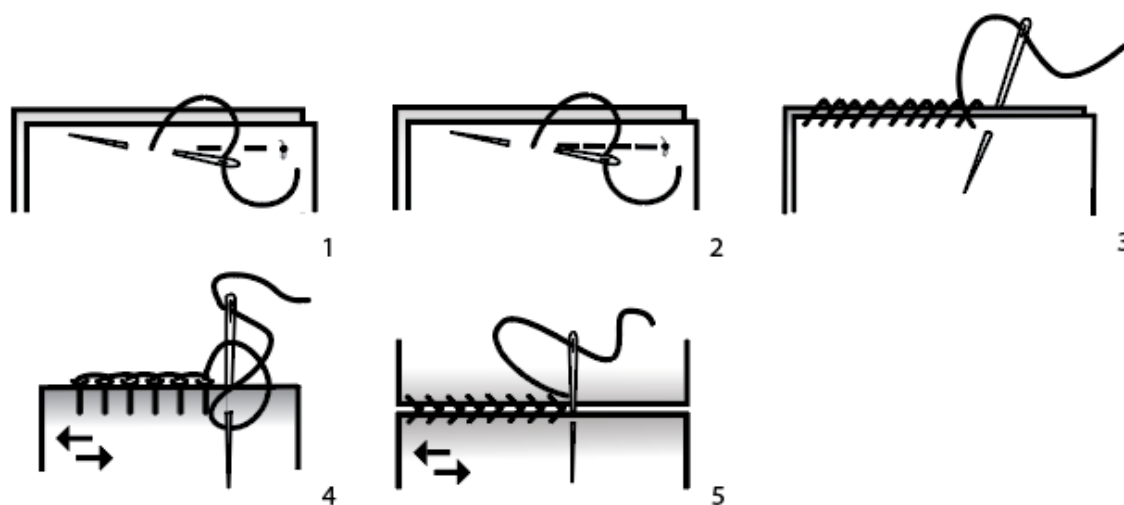
3.3 Õmbluspisted, õmblused, palistused ja töövahendid

Minu poolt vaadeldavad ERM i muuseumikogus olevad nahkpüksid on perioodist 18. sajandi lõpp ja 19. sajandi esimene pool ja vaadeldavad püksid on õmmeldud käsitsi. Kasutatud on erinevaid pistetüüpe ja õmblusvõtteid. Töö üheks eesmärgiks on välja selgitada, milliste tehnoloogiliste sõlmede juures saab kasutada õmblusmasinat, et säilitada esialgne museaali välimus.

Nahkpükste juures on kasutatud külje- ja sammuõmbluste ühendamisel eel- või järelpistet ning lihtkappõmblust, mõne museaali puhul ka üleloomispistet õmbluste ühendamiseks. Servade kinnitamisel on kasutatud lihtpalistus pistet ja nõõpaugud on tehtud nõõpaugupistega. Erinevaid rebendeid on parandatud äärimispistega. Kaunistuspistena saab välja tuua punktpistet, mille avastas selle uurimistöökäigus. (vt. Joonis 10)

Õmbluspisted jagunevad kaheks, käsitsipisted ja süstikpisted e. masinpisted.

Käsitsipisted moodustatakse käsitsi. Pistetele on iseloomulik ainult üks niit, mis läbib materjali ühe reana, ning piste kinnitub vaid materjali abil kui niit sellest läbi kulgeb. (ESTAR 17:1994, lk 4) (Joonis 9)

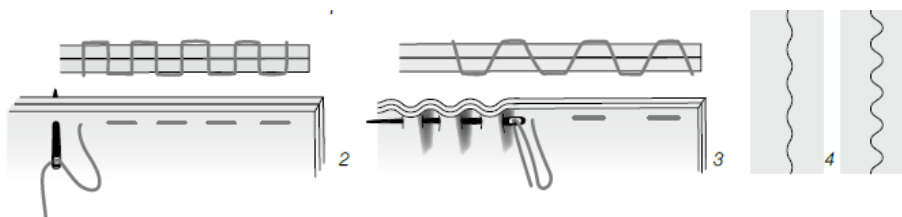
Joonis 9. Käsitsipisted: 1- järelpiste; 2- tikkpiste; 3- üleloomispiste; 4-nõõpaugupiste; 5- äärimispiste; (Allikas: Kivilo, 1984, lk 11 ja 15)

Kui tikk- ja järelpiste puhul oli arusaadav ja tuvastav nende kasutamine museaalide juures, siis eelpistetega see nii lihtsalt ei läinud. Leidsin oma uurimise käigus Märjamaa pükste allääre manseti juures murdejoonel piste, mis polnud koheselt tuvastatav.

Jaana Ratas uuris oma magistritöö (2021) käigus erinevaid käsitsipisteid ja leidsin tema tööst selle käsitsipiste mida on kasutatud nahkpükste juures:

Saksa keeles tehakse vahet nimetustel Heftstich (kasutatakse traageldamisel) ja Vorstich –esimene on pikema ja teine lühema pistesammuga (Kania 2010, 89). Kania toob Gröönimaal asuva Herjolfsnesi leidudele tuginedes (samas, lk 90) kolmandana välja nimetuse Punktstich, mis tähistab eriti lühikese sammuga tihedat eelpiste varianti paksu villase kanga jaoks. Selle puhul ristleb niit parema ja pahema poole vahel kanga paksuses meandrikujuliselt nii, et iga piste sissepistekoht on järgmise piste väljapistekohaks. (Ratas 2021, lk 30)

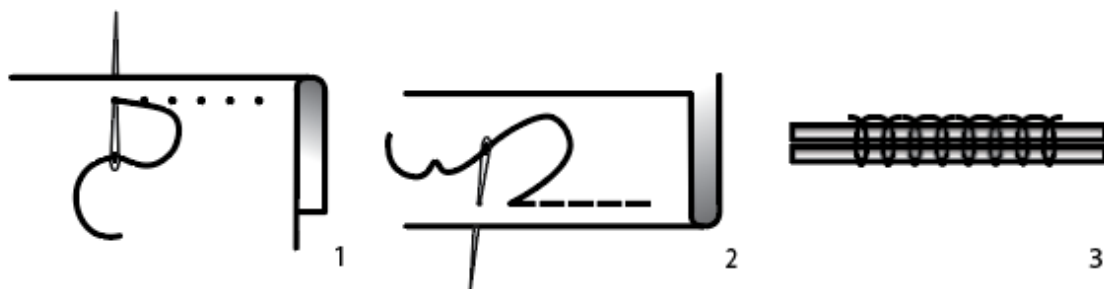
Seal on küll viide paksule kalevile, kuid nahkmaterjal on oma loomult samuti paks ja kohmakas ning seda õmblusvõtet on kasutatud ka nahkpükste juures. Kuidas erinevaid eelpistevõtteid nimetada on leidnud Jaana Ratase (2021, lk 30–31) poolt uued väljendid: „*tikitud eelpiste* (nõel riidega risti, jn 7: 2) ja *õmmeldud eelpiste* (nõel riidega paralleelne, jn 7: 3). Eelpistega tehtud ühendusõmbluse liitejoon on iseloomulikult kas laineline või sakiline, sõltuvalt sellest, kui tugevalt pisterida kokku on tõmmatud“

Joonis 7. Eelpiste: 2 – tikitud eelpiste; 3 – õmmeldud eelpiste; 4 – ühendusõmbluse liitejoone võimalikud kujud eelpistega õmblemisel (Ratas, 2021)

Sõltuvalt nahkmaterjali paksusest saab kasutada mõlemat eelpiste varianti. Mina kasutasin enamjaolt *tikitud eelpistet*.

Jaana Ratase töös (2021) oli punktpiste kohta vaid kirjeldus ja seetõttu kontrollisin raamatust „Kleidung im Mittelalter : Materialien, Konstruktion, Nähetechnik : ein Handbuch Kania“ (Kania, 2010, lk 90) milline joonis vastab sellisele kirjeldusele. Raamatus ära toodud joonis punktpistest erines minu pükste juures kasutatud pistest välimuse poolest, kuid põhimõte oli sama. Leidsin täpselt enda pistele vaste foto näol internetist Fashionmakery.com kodulehelt. (*10 nützliche Handstiche* | Fashionmakery, s.a.) Kasutatud **punktpistet** näeb joonisel 10.

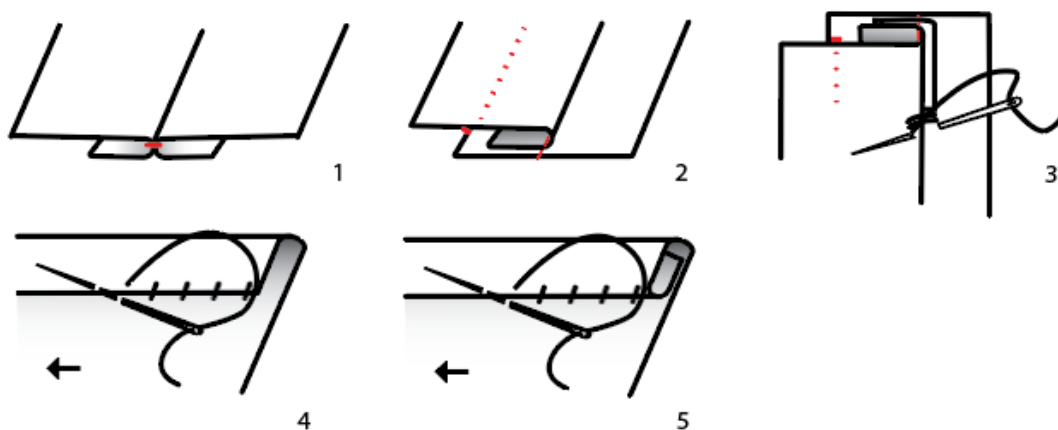
Joonis 10. Punktiste: 1- paremalt poolt; 2- pahemalt poolt; 3- niidi liikumine materjali sees;

Ühendusõmblus on detailide omavaheline ühendamine õmbluspistete abil.

Lihtühendusõmblus on kõige levinum materjalide ühendusviis, kus on üks pisterida.

Õmblusvarude laius sõltub õmmeldavast materjalist. Naha puhul on kasutatud väga erinevaid laiusi alates 0,2 cm kuni 1,4 cm-ni. Õmblusvarud on kinnitatud pükse pealismaterjali külge **lihtpalistusega**. Kohati on kinnituspiste nähtav eseme paremalt poolt väikeste täpikestena.

Lihtkappõmblus seevastu õmmeldakse kahe pistereaga. Esimene neist ühendab kaks materjali kihti omavahel ja teine kinnitab õmblusvarud. Õmblusvarud on erineva laiusega. Naha puhul on teine kinnitav pisterida näha vaid pahemalt poolt. Kinnise rebenemise vältimiseks on kasutusel kinnituspiste õmbluse lõpus.

Joonis 11. Ühendusõmblused ja palistus: 1- lihtühendusõmblus; 2- lihtkappõmblus; 3- kinnitus õmbluse rebenemise vältimiseks; 4- kahekordne lihtpalistus pistega; 5- ühekordne palistus lihtpalistus pistega; (Allikas: Kivilo, 1984, lk 13,19,21)

Voodrist tasku puhul on äär puhtaks palistatud kahekordse palistus pistega. Voodri ühendamiseks sääre kinnise juures võib kasutada sisselõikelist töötlust. Vt. joonis 12, sisselõige voodrile.

Masinpisted e. süstikpisted moodustatakse kahe või enama niidiga ja neile on iseloomulik põimimine. Ühe niidi silmused läbivad materjali ja seonduvad teise niidiga põimimise teel. (ESTAR 17:1994, lk 4) Mina kasutan ühendusõmblusteks universaalõmblusmasinat DDL-7000 AH JUKI, mille piste moodustub nõelaniidist ja süstikuniidist ja pistete põimimine toimub materjali keskel. Lihtühendusõmblus on näha joonis 10. Õmblusmasinaga õblemisel kasutasin loodusvalget polüesterniiti jämedusega nr 75 ja nahanõela nr 100 ja 110 ning teflontalda.

Töövahenditeks on naha õblemiseks tarvis spetsiaalset tahulise otsaga nahanõela. Samuti head linast niiti, mis ei katke ja mida nõelapea ära ei hõõru ning niidi tugevdamiseks ja libedamaks muutmiseks mesilasvaha. Veel on tarvilik hõbedane pliiats nahale joonistamiseks, head käärid nahast detailide lõikamiseks ning liim õmblusvarude kinnitamiseks, haamer õmblusvarude ja paksemate kohtade pehmenamiseks, sõrmkübar ja tangid nõela läbi naha aitamiseks ning naaskel aukude tegemiseks. (Albert, 2021, lk 20)

3.4 Püksid ERM A 509:7179 Märjamaa

Märjamaa püksid ERM A 509:7179 (Foto 1) on kogutud Märjamaa vallast Paenküla Kotsi talust. Need valmistas rätsep Karli, kes elas sealsamas Paenkülas Kalda talus.

Tulmeraamatu legend ütleb: „*Kollakasvalgest seemisnahast käsitsi õmmeldud põlvpüksid, mis koosnevad kahest esi- ja kahest tagatükist ning vöö juures ja harude otsades värvlitest. Pükstel on esiküljel täislakk, mis suletav kannaga vasknööpidega. Ülemises servas on lai värvel, millel siseküljel linasest kangast vooder ja tagaosas vaheleõmmeldud kiilukujuline vahetükk koos laiust reguleerida võimaldava nahast paelaga.*“

Foto 2. püksid eest-ja tagantvaade, ERM A 509:7179, Eesti Rahva Muuseum
<http://www.muis.ee/museaalview/503290>

Pükste tehniline joonis ja õmblemise töövõtted tabelina on lisas 3.

3.4.1 *Õmblemise protsessi kirjeldus*

Antud püksid on huvitava laka kinnituse ja taskute lahendusega. Peale vaadates lihtsad, kuid siiski nüansirohked ja töömahukad tehnoloogilised lahendused.

Sammu- ja küljeõmbluse õmlemine. Esmalt ühendada sääрте sammuõmblused. Pükste esidetailil on õ/v 0,7 cm ja tagadetaili on õ/v umbes 1,4 cm, kohati isegi 2 cm.

Sammuõmbluse vahele õmmeldakse teraskant kappõmblusega ning tegemist on juhuga, kus õmblusvarud on erineva laiusega. Tegemist on lihtkappõmblusega, mis õmmeldakse kahe pistereaga. Esimeseks lihtühendusõmblus ja seejärel pööratakse õmblusvarud koos teraskandiga esidetaili poole. Kappõmblus tehakse nahkpükste puhul käsitsipistega seestpoolt. (3) Kuna nahkmaterjal on paks, ei paista eseme paremalt poolt pisted välja. Taoline õmblusvõte on kasutusel paljude erinevate rahvarõiva esemete juures. Tänapäeval lihtsalt arvame, et kappõmblus peab olema kapitud paremalt poolt.

Seejärel ühendada küljeõmblus. Õmblusvarud on sammuõmbluse õmlemisel samad. Küljeõmbluse saab ära õmmelda allärest alates säärekinnises algusest kuni tasku alguseni. Küljeõmbluse teraskant algab säärekinnise algusest ja lõpeb üleval vööjoonel värvli juures, kuid seda õmblust ei saa kohe lõpuni ära õmmelda. See jääb ootele, kuni saab hakata taskut õmblema. Kappõmblus jääb ka siin ootele. (Muidugi on võimalus, et teha allääre mansett enne ja siis küljeõmblus.)

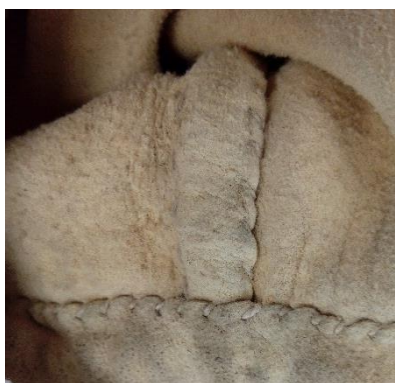

Foto 3. Kappõmblus (vasakul)

Foto 4. Tasku algus (paremal)

Allääre suletav mansett. Pükste alläares on nõõbiga suletav mansett. Sääre kinnis on puhtaks töödeldud lõikekohaste kantidega. Esmalt tuleb alläarega ühendada teraskant ja värvel. Värvli nurgad õmmeldakse seestpoolt õ/v 0,3 cm ja pööratakse välja. Seejärel

ühendada lõhiku osale kandid kuni värvli alguseni. Keerata kandid välja ja kinnitada käsitsipistetega servad pükste külge. (Foto 5) Samuti allääre mansetti nii, et kantide alumised otsad jäävad manseti peale. Kasutada lihtpalistus pistet. Üleval säärekinnise alguses kus lõppeb teraskant, tehakse pealt kinnitus paari pistega lõhiku rebenemise vältimiseks. (Foto 6) Püksisäärte küljeõmblus keeratakse maha esidetaili poole ja kinnitatakse seest poolt lihtpalistusõmblusega millest moodustub kappõmblus.

Foto 5. Mansett seestpoolt. Näha on kinnitused (vasakul)

Foto 6. Säärelõhiku algus. Näha on teraskandi lõpp ja lõhiku ülekäik (paremal)

Kui valdavalt on aru saada mis õmbluspisteid on eseme juures kasutatud siis manseti murdejoon (Foto 7) on kinnitatud pistega mis esmasel vaatlusel on segadusse ajav, kas tegemist on eelpiste või järelpistega?

Sain enda küsimusele vastuse ja tegemist on eelpiste ühe variandiga -punktpiste. Vt. lk 28 joonis 10. Mansett kinnitada murdejoonelt umbes 0,7-0,9 cm kauguset punktpistega. Peale mansettide töötlemist saab asuda pükste istmikuõmbluse ja vööosa õmblemise juurde.

Foto 7. Manseti murdejoone kinnitus

Istmikuõmbluse ühendamise vahele läheb teraskant. Teraskant algab esidetaili algusest ja lõppeb tagadetailil enne tagaosas lõhiku algust. Siin on õmblusvaru 0,7 cm.

Taskute ja esikinnise õmblemine. Neid kahte sõlme tuleb käsitleda koos, kuna need moodustavad ühtse terviku. Küljeõmbluses asetsev tasku on töödeldud põhidetailist ehk moodustub esidetailist. Tasku on avatud ülevalt ja küljelt ning suletud nurgast nõõbiga.

Taskukott on ühest detailist. Enne tasku õmblemist tuleb ära töödelda kinnise sisselõige. Õmblus on teraskandiga ja teiseks pooleks tuleb lisadetail, millest moodustub esikinnise varjestusdetail. (Foto 8)

Nüüd saab liikuda tasku töötlemise juurde. Taskukoti ühe poolega õmmeldakse puhtaks tasku ülemine ja küljepoolne serv. Teine taskukoti pool läheb tasku varjestuseks ja moodustab esidetaili küljeõmbluse. Taskukoti enda põhi ja küljeosa on kinnitatud eelpistega. Tasku ülaserava pikkuseks on 14,5 cm ja külje pealt moodustub avatud tasku osa 8 cm ulatuses. Tasku puhtaks töödeldud serv on tagasi keeratud ja kaks poolt on omavahel kinnitatud eelpistetega u. 0,8-1 cm kauguselt.

Huvipakkuv on selle serva töötlemise puhul see, et nii paremal kui ka pahemal poolel on näha ainult väikesed täpikesed. See viitab asjaolule, et enamus niiti on piste tegemisel jäänud kahe nahakihi vahele. Seega võib öelda, tuginedes Jaana Ratase uurimusele, et kasutatud on nn. *õmmeldud* eelpistet. Töövõttena on päris raske nõela läbi materjali suruda, kui võtta nõelale mitu pistet korraga. Pigem on mõistlik seda teha ühe nõelatäie kaupa, kuid nõela surumisel läbi materjali hoida seda diagonaalselt. Nii jääb enamus niidist nahakihtide vahele ja piste tulemus on võrreldav museaaliga. Siinkohal on muidgi määravaks naha paksus. Mida paksem nahkmaterjal, seda raskem on nõela läbi torgata ja kui nõel jääb päris kinni, tuleks abivahendina kasutada väikeseid tange.

Pärast taskuserava töötlemist tuleb küljeõmbluse poolne osa täkestada natuke vähem kui õmblusvaru laius, mis on esidetailil u. 0,7 cm. (Foto 9) Seejärel saab ühendada omavahel esiosadetaili, terase ja seljaosadetaili.

Foto 8. Vaade pükste seest, õmmeldud kinnise sisselõige, teras ja varjestusdetail. (vasakul)

Foto 9. Tasku nurk mis on töödeldud eelpistega (paremal)

Nüüd saab küljeõmbluse kappõmbluse seestpoolt käsitsi pistetega ära õmmelda. Rebenemise vältimiseks kinnitatakse tasku algus küljeõmbluses pealt poolt paari pistega.

Täkestada tuleb ka tasku ülemise serva õmblusvaru, see keeratakse värvli peale pärast värvli ühendamist. (Foto 10)

Esikinnise külje- ja ülaserava puhtaks töötlemisel tuleb alustada küljeservast. Õmbluste vahel on teraskant. Esikinnise sisemine pool on nahast ja see detail on laka laiuusest nii palju laiem, et saaks moodustada ettepoole kandi umbes 2 cm. Kinnise sisedetaili pikkus on äärtes u.2 cm pikem kui sisselõige. (Foto 11) Museaalil koosneb sisedetail kolmest osast. Otsene vajadus selleks puudub, kui nahkmaterjalist tuleb välja terve detail. Nüüd saab esikinnise ülemise õmbluse kinni õmmelda: selleks pöörata paremad pooled vastamisi ja ühendada õ/v 0,5 cm.

Selle võib vajadusel õmmelda õmblusmasinaga. Pärast õmblemist tuleb õmblus välja pöörata ja moodustada servadesse kandi. Pärast kandi moodustamist kinnisele kinnitub alumine kandi serv esidetailile varjates sisselõike ja teraskandi lõpu. Kandi alumine serv on lõigatud kumeraks ja peal on kinnituspisted, nii sisselõike lõpus kui ka ümaral osal. Kinnitatud on kandiosa terase kohalt, kinnituspisted on vaadeldavad seestpoolt, kuid kandi servale on tehtud kinnitus eelpistetega. Ka siin on naha pealispinnal, nii paremal kui pahemal poolel, näha ainult väiksemaid niiditäpikesi. Palistuspistega tuleb kinnitada esikinnise seespool oleva kandi alumine serv esidetaili külge nii, et paremal pool pisteid näha ei ole.

Foto 10. Taskunurk mis on täkestatud ja peale keeratud (vasakul)

Foto 11. Esikinnis seestpoolt vaadatuna (paremal)

Värvli ühendamine ja tagaosala lõhiku töötlemine. Pükstel on kaheosaline värvli ja tagadetaili istmikuõmbluses on 7,5 cm sügavune lõhik. Esmalt saab töödelda värvli detailid ja siis viimistleda lõhiku osa. Värvli välimine pool on nahkmaterjalist ja siseosa linasest jämedakoelisest kangast. Värvli mõõdud: ees 7 cm, küljel 7 cm ja taga 3 cm. Värvli detailid ühendada pükste vööjoonele koos teraskandiga õ/v 0,7cm mille võib õmmelda õmblusmasinaga. Vööjoone seljadetailidel on kummalgi pool kaks väikest volti avatud

suunaga istmikuõmbeluse poole. Voldi sügavus on u. 0,5-0,7 cm. Värvli ülaser ja küljed on tagasi keeratud, moodustatud tagasipööre 0,7 cm. (Foto 12)

Seljadetaili istmikuõmbeluse lõhiku osa õ/v 0,7cm tuleb samuti tagasi keerata ja kinnitada lihtpalistuspistega. Linasest kangast värvlidetailil on kinnitatud nahast vöödetaili külge palistuspistega kõigist neljast servast. Pükste terve lõhiku ulatuses on õmmeldud kolmnurkne siil. Esmalt on ülaäär puhtaks keeratud ja kinnitatud lihtpalistuspistega ja seejärel on detail kinnitatud lõhiku avasse lihtpalistuspistega. (Foto 13) Paremalt pool näeb lõhiku ja siilu ühendamise pisteid väikeste täppidena. (Foto 14) Istmikuõmbelus on seestpoolt kaetud naharibaga u.1,8-2 cm. Riba saab alguse eest kinnise sisedetaili lõpust ja lõppeb taga lõhiku siilu all. Ühendatud pükstele mõlemalt poolt lihtpalistuspistega.

Foto 12. Värvli puhtaks keeramine ja linase värvli detaili ühendamine

Foto 13. Siilu õmblemine lõhiku avasse

Foto 14. Seljaosa lõhik ja siil

Nööpaugu õmblemine. Tee sisselõige, pikkuseks nööbi läbimõõt pluss lisa 2-3 mm. Nööpaugu sisselõike otstes on pisted erinevad. (Foto 15) Ühes otsas mis jääb eseme servale lähemale, ääristatakse see ümber otsa ümaralt ning teisele sisselõike otsale tehakse sirged kinnituspistid.

Samuti võib nende kohta öelda „silma nööpaugud“, mida tänapäeval saab teha õmblusmasinaga. „Silm“ tähendab seda, et lisaks sisselõikele on nööbi paremaks paigal hoidmiseks väike ümar auguke. Museaalidel on nööpaugud pigem kasutamise tagajärjel välja venitatud, otsest augukest nööpaugu alguses sisselõike juures vaatluse käigus ma ei tuvastanud.

Nahaga kaetud nööp. Nahaga katmiseks saab kasutada vana kannaga nööpi, mis on natuke väiksem vajaminevast nööpi suuruselt. Seda saab arvestada kasutatava naha paksuse järgi. Kui mul on naha paksus 1 mm ja vaja on nööpi läbimõõduga 1,7 cm, siis võtan alusnööpi u. 1,4-1,5 cm läbimõõduga. Kui alusnööp on olemas, saab ka enne proovida, et

Foto 15. Taskunurga kinnitus ja nööpaugud (vasakul)

Foto 16. Nahaga kaetud nööp mansetil (paremal)

panna sellele nahk ümber, kui suur tuleb siis läbimõõt. 1,7 cm suuruse nööbi jaoks lõigata 1 mm paksusest nahast ring, mille läbimõõt on vähemalt 3,8 cm.

Nahast ringile õmmelda servast 0,4 cm kaugusele tugev niit, mis tõmbamisel ei tohi puruneda. Asetada alusnööp ringi sisse ja tõmmata sisse õmmeldud niit ümber nööbi kokku. (Foto 16) Kokku tõmmatud osa õmmelda läbi sama niidiga, korrigeerida sobivaks ja õmmelda pükstele. Nööbid võib enne pükste külge õmblemist nahakaitsevahendiga üle töödelda.

Viimistluse alla olen koondanud kõik tegevused, mis tuleb teha enne, kui saab lugeda püksid valminuks. Esmalt tuleb kinnitada tasku nurk, mis on täkestatud ja jäi lahti, et saaks ühendada värvliit vööjoonele. Kinnitus tehakse läbi pükste värvli ja see peab olema piisavalt tugev, et taskunurk ei rebeneks tasku kasutamisel. Seejärel õmmeldakse nööpaugud värvlile ja allääre lõhikule, neid on pükstel kokku 14 tk. Nööpaugud tehakse spetsiaalse nööpaugupistega.

Pükstel on kasutatud kahte erineva suurusega nööpi. Säärekinisel ja taskul on nahaga kaetud nööbid läbimõõduga 1,7 cm ning laka ja värvli kinnituseks on metallist nööbid läbimõõduga 2,3 cm. Erinevat nööpide suurust tuleb silmas pidada ka nööpaukude tegemisel. Pärast nööpaukude tegemist õmmelda nööbid. See tähendab, et nahaga kaetud nööbid on õmmeldud linase niidiga, kuid metallnööpide jaoks tuleb teha esmalt värvlile naaskliga auk. Nööbi kannast on läbi pistetud nahkpael ja viidud otsad läbi augu eseme paremalt poolt pahemale poole, kus on need tugevalt sõlmitud.

Naaskliga augud tuleb teha ka värvli tagaosaga lõhiku juurde. Museaali pükstel on 7 auku.

Neist üks, mis on siilu peal, on sinna sattunud tõenäoliselt kasutamise käigus. Augud on

värvlil selleks, et sealt käib läbi nahkpael, millega püksete värvlimõõtu korrigeerida. Pükste õmblemisel võiks teha esmalt 4 auku värvli otstesse ja sealt nahkpael läbi tõmmata.

Lisaauke on mõistlik juurde teha siis, kui on vaja übermõõtu täiendavalt reguleerida.

Lõppviimistluseks töödelda püksid nahkmaterjali jaoks mõeldud kaitsevahendiga, mis hülgab vett ja ei lase määrduda. Valida tuleb naha viimistluse järgi ehk tuleb silmas pidada, kas on tegemist seemispinnaga või mitte. (Seda teha peale voodri panekut)

Pükste vooder. Vaadeldaval museaalil pükstel vooder puudub. Vaatlusel on raske tuvastada kas vooder on pükstel kunagi olnud või mitte. Museaalil on pükste voodri puudumisel on õmblused mugavuse ja pehmuse mõttes kaetud kandiga. Hügieeni mõttes on mõistlik teha püksid linase voodriga. Voodriga soovitab teha neid pükse ka rahvarõivaste valmistamise juhend. (Kaarmaa & Voolmaa, 2015, lk 57)

Voodri panekuks saab lõigata voodri sama lõike järgi, mis on pükstel. Kuna tegemist on kintspükstega, siis ei tohiks kindlasti vooder olla kitsam kui pealne. Nahk on hästi elastne materjal ja kehasoojuse mõjul venib ja tahab võtta endale sisse keha kuju. Kitsas vooder takistab ja on ebamugav kandmisel. Linase materjali puhul tuleb sellega arvestada, kuna materjal ei ole väga hea venivusega.

Vooder õmmelda valmis õmblusmasinaga. Küljeõmbluse saab õmmelda allääre säärekinnise algusest kuni tasku alguseni. Istmikuõmbluse õmblemisel jätta tagadetaili ülaossa ava siilu jaoks. Vooder kinnitada lihtpalistuspistega pükste pahemal poolel allääres: manseti ja lõhiku kandi välisääre külge. Esikinnise juures kinnitada vooder vööjoonel esikinnise sisedetaili külge ja kinnise ava juures üks pool sisedetaili külge ning teine pool sisselõigatud kinnise küljeõmbluse poolsel serval terase ja varjestusdetaili ühendusõmbluse külge. Vööjoonel teha kinnitused värvli alumise osa külge ja tagaosa lõhiku juures kinnitada siilu ühendusõmbluse peale. Voodri paigalt liikumise vältimiseks on soovitav teha kinnituspisted istmikuõmbluse ja sääreõmbluse ristumispunkti.

3.5 Püksid ERM 17724 Lüganuse

Püksid on pärit Lüganuse khk. Purtse vallast Matka külast, üleandja Gustav Ait on öelnud, et: „Kanti ainult tähtsamatel juhtumistel.“ Vanuseks umbes 120 aastat. Püksid kogusid H. Veski ja L. Subka 1915.a.

Foto 17. püksid, meeste, ERM 17724, Eesti Rahva Muuseum (<http://www.muis.ee/museaalview/645791>)

Pükste tehniline joonis ja õblemise töövõtted tabelina on lisas 4.

3.5.1 Õblemise protsessi kirjeldus

Sammuõmbluse õblemine. Pükstel on kaks detaili, puudub küljeõmblus. Esmalt ühendada säärite sammumõmblused järelpistega, õ/v umbes 0,3-0,4 cm. Õmblus on kaetud pealt u. 1,5-2 cm laiuse naharibaga, mis on kinnitatud lihtpalistuspistega. Edasi saab minna allääre juurde.

Säärekinnise õblemine. Kuna pükstel küljeõmblus puudub, tuleb teha sääre kinnise jaoks sisselõige u.16 cm. Sääre kinnise nööpaukude poolne serv on puhtaks õmmeldud lõikekohase kandiga, mille laius on 4cm ja pikkus ulatub üle sisselõike tipu u. 2-3 cm. Keerata lõikekohane kant välja ja moodustada samast detailist kinnise murdejoonele 0,3 cm laiune kant ja teha kinnitus õmblusvarule u. 0,4 cm servast eelpistega. Siin on paremal pool näha mõned täpid kinnitamisest. (Foto 18) Kandi lõikeserv kinnitada pükste külge lihtpalistuspistega, pisted on nähtavad paremalt poolt. Pükste alläärde ulatuv serv kinnitada pükste sääre külge üleloomispistetega.

Märkusena võib lisada, et kui on tegemist paksema nahkmaterjaliga, siis tekib see 0,3 cm laiune kandiserv tänu õmblusvarule paratamatult kas paremale või pahemale poole murdejoont.

Tagumise poole poole jääv osa, kuhu kinnituvad nõöbid, on ühekordsest nahast ja pikem pükste pikkusest u. 5 cm, see pikkus on jäetud juurdelõikuse käigus. Lõhikule ülekäigu andmiseks on kinnise avale lisatud koonja kujuga varjestustükk, mis ühendatakse servale üleloomispistega. Pikemaks jääv varjestustüki alläär on lõigatud sakiliseks. Lõhiku alguses on rebenemise vältimiseks kinnitus. (Foto 19)

Foto 18. Lõikekohane kant pahemalt poolt vaadelduna (vasakul)

Foto 19. Lõhiku alguse kinnitus pahemalt poolt (paremal)

Allääre suletav mansett. Pükste allääres on suletav mansett. Kuidas on allääre mansett sulgub, seda päris täpselt ei tea, kuna mansett ise on pikk vööd meenutav, mille üks ots on kolmnurkseks lõigatud ja teises otsas on nõöpauk ning nõöpe säilinud pole. (Foto 20) Võib vaid oletada mansetil olevate erinevate aukude järgi, et need on tekkinud nõövide kinnitamisel. Siin on huvitav veel see, et mansetil on nõöpauk sellel poolel kus pükste lõhikul on nõöbid. Manseti ülaserf on valmis õmmeldud ning seejärel kinnitatud pükste sääreosa peale.

Mansett koosneb kahest eraldi detailist. Pealmine pool on laiem alumisest poolest u. 0,2 cm selles osas mis jääb lahtiseks ja ei kinnitu säärele ning selles osas mis kinnitub säärele on allääre osas laiem umbes 0,6 cm. Võimalik, et manseti kaks detaili lõigati algselt ühesuurused ja seejärel töötlemise käigus neid korrigeeriti. Tegemist on väga huvitava õmbluslahendusega.

Foto 20. Mansett (vasakul)

Foto 21. Mansett pahemalt poolt (paremal)

Kogu manseti ulatuses on kahe nahakihi vahel tugevduseks linane kangas. Esmalt saab ühendada manseti ülemised servad pahemad pooled seespool paremalt poolt järelpistega selles osas, mis kinnitub hiljem pükstele. Alumised servad ühendatakse pükste külge manseti parem pool vastamisi pükste pahema poolega (kolm kihti) üleloomispistega. Kinnitus on tehtud sama pikalt kui üleval järelpiste. Siin on õmblusvaru umbes 0,2 cm, kohati on pükste säär ka õmblusest välja libisenud ja on hiljem kinnitatud manseti külge. Tegemist on väga paksu kihiga. Kasutades üleloomispiste puhul õ/v u.0,2 cm, võimaldab õmbluse välja keeramisel selle hästi lahti tõmmata nii, et kaks naha serva on pea vastakuti. Seda õmbluste lahti tõmbamist peale üleloomispistega ühendamist on nende pükste puhul kasutatud paksemate kohtade juures. Mansett keerata välja täpsustada õmblusvarud ja seejärel ühendada manseti lahtise osa pooled, üks pool 2,5 cm ja teine pool 10 cm omavahel lihtpalistuspistega. Siin on pealne pool 0,2 cm laiem alumisest poolest. Selle manseti lahtiseks jääva osa võib valmis õmmelda ka enne allääre külge õmblemist.

Mansett ei ole säärele kinnitatud kogu ulatuses. Nööbidetaili poolt on kinnitus kuni sakitatud osani, mis on kinnise murdejoonest u. 4,5 cm ning teisel pool u. 4 cm kaugusel. Kinnise servaga risti tehtud manseti kinnitus pükstele on tehtud tikkpistega.

Manseti ülemine serv on kinnitatud pükste külge läbi alumise manseti kihi ja pealt poolt seda näha ei ole. Pükste pahemal poolel on näha palistuspiste rida.

Istmikuõmbluse õmblemine. Kaks püksisäärt ühendatakse omavahel järelpistega õ/v 0,5 cm. Esipoolel on õmblus täies ulatuses ja tagapoolel jääb avatuks u. 7 cm lõhiku töötlemiseks. Selle saab vajadusel õmmelda õmblusmasinaga.

Taskute, küljekinnise ja värvli õmblemine. Neid kolme sõlme tuleb käsitleda koos, kuna nad moodustavad ühtse terviku. Pükstel on tasku linasest materjalist kinnitatud värvli külge ja jääb laka alla varju, avatud ülevalt pikkus u. 17 cm ja sügavus u 18cm. Tasku on ühest detailist, murdejoon värvli pool. Tasku ulatub värvli esiotsast kuni küljekinnise alguseni. Taskuava osa on puhtaks palistatud 18 cm ulatuses ja vastaspool kinnitub värvli külge järelistetega. Põhja- ja küljeõmblus on 0,5 cm ulatuses sissepoole keeratud ja kinnitatud pealtpoolt üleloomispistega.

Kinnis on pükstel küljeõmbluses ja selle jaoks tuleb teha sisselõige sügavusega u.13 cm. Seljapoolse sisselõike külge tuleb üleloomispistega ühendada varjestusdetail mille mõõdud on pikkus 7,5, laius 3-4 cm. Varjestusdetaili külge külge kinnitub taskukoti serv üleloomispistega u.7 cm pikkuselt. Esipoole sisselõike serv on tagasi keeratud ja kinnitatud pükste külge palistuspistega. Esipoole ülemine serv on puhtaks õmmeldud kandiga, mis on nii lai, et nõõpaugud peale mahuksid, varieerub 3-4 cm vahel. (

Foto 22) Kant on asetatud lakale paremad pooled vastamisi ja ühendatud üleloomispistega õ/v 0,3 cm. Peale õmblemist tuleb kant välja pöörata ja teha kinnitus ülaserava õmblusvarule u. 0,4 cm servast eelpistega ja seejärel ühendada kant pükste külge kõikidest servadest palistuspistega.

Pükstel on kaheosaline värvel. Värvli välimine pool on nahkmaterjalist ja siseosa linasest jämedakoelisest kangast. Esipoolel on laius 10 cm ja tagapoolel 5 cm. Värvli välisäär ja küljed on õmmeldud puhtaks nahkkandiga kogu värvli ulatuses ja linane siseosa kinnitub värvlile kandi ühendamisel. Värvli nurgad on ees kumerad. (Foto 23)Kandi ühendamiseks asetada värvel ja kant paremad pooled vastamisi ja ühendada üleloomispistega õ/v 0,2 cm. Seda saab teha ka õmblusmasinaga, kuid väga paksu naha puhul on raske kanti välja pöörata. Kandi laius värvlil peale välja pööramist on paremal poolel 0,5 cm ja pahemal poolel 0,9 cm. Pahemal poolel on kandi serv kinnitatud linase osa külge lihtpalistuspistega, neid pisteid värvli paremal poolel näha pole.

Nüüd saab pükste tagumise poole vööjoone järelistetega krouside. Museaalil on ühel poolel vööjoone mõõt 26 cm ja värvel 19 cm ja teisel poolel vööjoone mõõt 22 cm ja värvel 17 cm. Enda pükstel soovitan lõigata tagaosa detailid ühesuurused. Nüüd saab ühendada värvli tagapoolse vööjoonele ja esipoolel ühendada taskuga. Värvli linase siseosa alumise serva õmblusvaru keerata tagasi ja kinnitada värvli ja vööjoone õmbluse külge palistuspistega.

Tagalõhiku õmblemine. Pükste tagadetaili istmikuõmbluses on 7 cm sügavune lõhik . Pükste terve lõhiku ulatuses on õmmeldud kolmnurkne siil. Siil on ühekordsest nahkmaterjalist koonja kujuga ja ulatub üle värvli u.5 cm.

Üleulatava osa serv on sakiliseks lõigatud ja museaalil on värvli kõrgusel siilu jätkatud, detailid on ühendatud omavahel üleloomispistega.

Foto 22. Laka töötlus pahemalt poolt (vasakul)

Foto 23. Värvli töötlus pahemalt poolt (paremal)

Siilu võib lõigata ühe detailina. Siilu laius on värvli tasemel u. 6,5 cm. Ühendatud on siil lõhiku avasse värvli külge üleloomispistega.

Viimistlus. Nööpaugud. Neid on pükstel 15 tk. Säarel on kummalgi pool 3 tk. sääre mansetil kummalgi pool 1 tk, ees lakal 4 tk ja värvlil ees 3 tk. Nööpaugud on museaalil lagunened ja säärekinnise pealt tuvastasin vaatluse teel, et tegemist on nööpaugupistega ja ümber nööpaugu serva on lisa tugevduseks tehtud eelpiste rida u.0,3 cm servast.

Pükstel on kasutatud mitme erineva suurusega nööpi. Säarelõhikutel on nahaga kaetud nööbid kolme erineva läbimõõduga u.1,2; 2,2; 2,6 cm ning laka ja värvli kinnituseks on metallist nööbid läbimõõduga u 2 cm. Säare mansetil nööbid puuduvad ja nööpaugu suuruse järgi saab pakkuda, et nööp on olnud läbimõõduga u.2 cm ja pigem nahaga kaetud. Erinevat nööpide suurust tuleb silmas pidada ka nööpaukude tegemisel.

Peale nööpaukude tegemist paigaldada nööp, see tähendab, et nahaga kaetud on õmmeldud linase niidiga kuid metallnööpide jaoks tuleb teha esmalt värvlile naaskliga auk. Nööbi kand on surutud läbi kanga pahemale poole ja kannast on läbi pistetud jäik nahkriba mis on u. 4 cm pikk ja kinnitatud värvli külge üleloomispistega.(Foto 24) Naaskliga augud tuleb teha ka värvli tagaosas lõhandikule 4 tk ja värvlile 2 tk. Läbi aukude kinnitada nahkpael vööjoone reguleerimiseks.

Foto 24. Nööbi kinnitus lakale pahemalt poolt

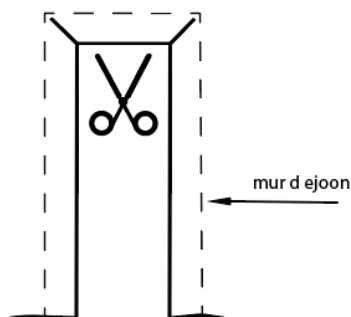
Lõppviimistluseks töödelda püksid nahkmaterjali jaoks mõeldud kaitsevahendiga, mis hülgab vett ja ei lase mustusel ligi tulla. Valida tuleb naha viimistuse järgi, kas on tegemist seemispinnaga või mitte. (See töötlus teha peale voodri panekut)

Pükste vooder. Vaadeldaval museaali pükstel vooder puudub. Vaatlusel on raske tuvastada kas vooder on pükstel kunagi olnud või mitte. Museaali pükstel voodri puudumisel on sammuõmblus mugavuse ja pehmuse mõttes kaetud kandiga. Hügieeni mõttes on mõistlik teha püksid linase voodriga. Voodriga soovitab teha neid pükse ka Rahvarõivaste valmistamise juhend. (Kaarma & Voolmaa, 2015, lk 57)

Voodri panekuks saab lõigata voodri sama lõike järgi, mis on pükstel. Kuna tegemist on kintspükstega, siis kindlasti ei tohiks vooder olla kitsam kui pealne. Nahk on hästi elastne materjal ja kehasoojuse mõjul venib ja tahab võtta endale sisse keha kuju. Kitsas vooder takistab ja on ebamugav kandmisel ja linase materjali puhul tuleb arvestada sellega kuna materjal ei ole väga hea venivusega.

Vooder õmmelda valmis õmblusmasinaga. Sammuõmbluse saab terves osas ära õmmelda, kuid istmikuõmbluse õmblemisel tuleb jätta tagadetaili ülaossa ava siilu jaoks Küljeõmblus pükstel puudub ja seega tuleks lõigata kinnise kohale ava keerata serv puhtaks ning palistada kinnise esiosas pükste tagasikeeratud kantide külge lihtpalistuspistega. Tagumise poole saab kinnitada varjestustüki külge. Vööjoonel teha kinnitused värvli alumise osa külge ja tagaosa lõhiku juures kinnitada siilu ühendusõmbluse külge.

Allääre lõhiku osa tuleb lahendada samuti sisselõike tegemisega ja kinnitada mõlemas servas pükste külge lihtpalistuspistega. Puhtama tulemuse saab, kui lahendada sisselõige laiema lõikeavaga. (Joonis 12) Alläär kinnitada manseti külge. Siin soovitaks voodri panna nii pikalt, et see ulatuks allääres manseti ühenduseni. Voodri paigalt liikumise vältimiseks on soovitatav teha kinnituspistid istmikuõmbluse ja sääreõmbluse ristumispunkti

Joonis 12. Sisselõige voodrile

3.6 Tulemus

Kahele paarile nahkpükstele õmblustehnoloogia sõlmede väljatöötamine kujunes heaks väljakutseks. Esimese eeltööna tuli museaalide õmblussõlmed põhjalikult läbi uurida.

Tegemist on käsitsi õmmeldud esemetega ja palju oli abi Jaana Ratase magistritöö õmbluspistete peatükist. Sain juurde häid teadmisi ja võtteid kuidas vana eset vaadelda ja mida tähele panna.

Oma lõputöö tegemise ajal aastal 2020 käisin esmakordselt museaale vaatamas ja kuigi toona sai kirja pandud teatavasti kõik vajalik, siis tegelikult tuli seekord kõik uuesti üle uurida. Toona jäi märkamata näiteks, et osadel museaalidel on siseõmbluste puhul kasutatud lihtkappõmblust. Ka leidsin uue avastusena, et Märjamaa pükste juures on kasutatud seda eelpiste tüüpi- punktpistet, mida Jaana Ratas arheoloogilise rõiva juures ei leidnud. Huvitav õmbluslahendus on ka Lüganuse pükste allääre manseti töötlus mida käisin mitmeid kordi üle vaatamas, kuna tundus ebatõenäoline, et keegi on neid õmmeldes kasutanud sellist õmblemise järjekorda. Kuid oli. Lüganuse pükste puhul oli üleloomispistega detailservade omavaheline kinnitamine tore avastus. See on paksema nahkmaterjali puhul väga hea lahendus, kui mitte isegi väita, et käsitsipistete puhul lausa ainuõige. Seda kasutan kindlasti ka edaspidi oma nahatööde juures.

Õmblustehnoloogilise poole pealt saab öelda, et Lüganuse püksid on oluliselt lihtsamad kui Märjamaa omad, mis on väga rohkete kaunistusdetailidega ja huvitava taskulahendusega. Kahe püksipaari õmblemise kvaliteet ei ole võrreldav. Lüganuse püksid on kokku õmmeldud väga ebaühtlaste pistetega, küljeõmbluse puudumine teeb küljelt avatava kinnise sellise lihtpalistuse kasutamise tõttu õrnaks ja sisselõige on juba kasutamise käigus rebenenud. Parandatud on seda kohta kasutades ääripistet. Pükstel on tagapoole ülasas väga palju läbilõikeid, mis viitab et nahkmaterjali on nappinud. Kahe sääre ühendusõmblus on samuti ohtralt lapitud. Märjamaa omad on seevastu väga korrektselt ja tugevalt õmmeldud. Tugevalt selles mõttes, et õmblused on topelt kindlustatud - külje- ja sammõmblus on töödeldud lihtkappõmbluse ja terasega. Istmikuõmblus on lisaks terasele kaetud seest poolt kandiga. Kõik murdeservad on kinnitatud kasutades erinevaid pistetüüpe.

Olles ise rahavarõivaste osas käsitsipistete usku, oli õmblusmasina sissetoomine nahkpükste valmistamisel puhtalt praktiline ja käsisaastev otsus. Nimelt on nahkmaterjali õmblemine füüsiliselt väga raske töö ning töö raskus sõltub ka sellest, mitu paari on vaja õmmelda. Kui on vaja teha üks paar pükse, soovitan need õmmelda käsitsi.

Aga näiteks laulukoorile enamate paaride õblemisel tuleb kogu töö enne läbi mõelda ja valida ka nahkpüksid sellest lähtuvalt, milliste õblemisel on võimalik õmblusmasinat kasutada.

Õmblusmasina kasutamine lühendab pükste valmistamise aega, kuid ei tohi muuta nende välimust.

Alustades Lüganuse pükstest, on selge, et kui need teha ilma voodrita, ei saa õmblusmasinat praktiliselt üldse kasutada. Ainuke võimalus selleks tekib taskute küljeõmbluste juures. Need on siseõmblused ja masinõmbluse kasutamine seal ei paista välja. Juhul kui panna museaalile ka vooder, saab masinõmblust kasutada voodri kokku õblemise juures ja istmikuõmbluse ning sammüõmbluse ühendamisel. Voodri panek sellele museaalile on paras katsumus, kuna pükste allserva koonusekujuline lõhik on ühekordsest materjalist ja sakiline serv ulatub üle manseti ääre. Samuti on katsumus küljeõmbluse puudumine ja mansettide kinnitus pükse peale mitte külge. Aga see on lahendatav. Nahkmaterjal peab olema piisavalt paks, et voodri sisemised kinnituspisted paremalt poolt näha ei jääks.

Märjamaa pükste juures on masinõmblusteks rohkem võimalusi. Õmblusmasinat saab kasutada külje- ja sammüõmbluse ühendamisel, kuid ainult kappõmbluse esimese ühendusõmbluse puhul. Teine kinnitusõmblus tuleb teha käsitsi pahemalt poolt. Allääre kinnise ja manseti õblemise juures saab masinaga teha samuti vaid ühendusõmblused.

Samas muidugi on pükstel õmblusvarud väiksed, u. 0,3 cm, ja masinaga õblemise puhul on sellise laiuse hoidmine raskendatud. Eriti juhul, kui materjal on paks. Õmblusmasinat saab kasutada lisaks istmikuõmbluse ja taskute ning kinnise juures detailide ühendamisel.

Voodri panek Märjamaa nahkpükstele on natuke ebamugav kinnise juures, kus tuleb teha sisselõige esipoolele. Seal on võimalus lahendada see sarnaselt pealmise poolega, õmmeldes lisadetaili sisselõike taskupoolsele äärele või lahendada sisselõikelise kinnisena.

Tehnoloogiliste sõlmede jooniste juures võtsin kasutusele tingmärgid, mis on vajalikud pükste õmbluste kirjeldamiseks ja lisaks koostatud tabelile leidsin vajaliku olevat koostada pikema protsessi kirjelduse. Mulle endale sobib väga selline lahendus, kus lisaks kirjeldusele saab juurde vaadata ka sõlme joonist.

Kokkuvõtteks saan öelda, et igat museaali tuleb vaadelda eraldi. Põgusal peale vaatamisel ei paista välja kogu õmblustehnoloogia. Õmblussõlmede üksipulgi lahti võtmisel tulevad esile õmblusvõtted, mida esmapilgul ei märka. Nahkmaterjali puhul on kõige

olulisemaks tingimuseks tema paksus. Oma valitud hirvenahkade puhul nägin palju vaeva õmblemisel just tänu materjali paksusele. Naha paksusest sõltub, milliseid õmblusvõtteid üldse saab kasutada. Seega on oluline valida materjal pärast järgitehtava museaali valimist.

Kogu protsess oli minu jaoks väga hariv käsitsipistete osas ja tekitas uut indu järgmiste museaalide juurde liikumiseks. Lisaks tegid veel rõõmu üllatusmomendid õmblusvõtete juures.

Kokkuvõte

Eesti meeste rahvarõivakomplekti kuuluvate nahkpükste valmistamine tänapäeval on teema, mis tuleb esile tõsta koos pärimuslike töövõtete väärtustamise ja kasutuselevõttuga. See on vajalik meie materiaalse kultuuripärandi säilitamiseks.

Teema on aktuaalne, kuna erinevad rahvarõivakoolid on alustanud meeste rahvarõivakomplektide valmistamist. Saan selle uurimistööga juhtida tähelepanu meeste rahvarõiva esemete valiku mitmekesisistamiseks.

Magistritöö üheks suuremaks eesmärgiks oli nahkpükste valmistamisel kasutatud õmblustehnoloogiliste võtete väljaselgitamine ning mõistmine, kas on võimalik mõne sõlme juures kasutada õmblusmasinat. Selline tehnoloogiline lähenemine annab aimu, kuidas nahkpükse eelnevatel sajanditel õmmeldi. Töö käigus selgus, et kasutatud oli vanu unustuse hõlma vajunud õmbluspisteid ning erinevat tehnoloogiat, mis tõenäoliselt õmblemise käigus välja mõeldi ja mille lahtimuukimine selle töö käigus rõõmu valmistas. See oli põnev ja väljakutseid täis protsess.

Uurimise käigus teostas in kohtvaatlust ERM-i muuseumis, fotografeerisin erinevaid sõlmi, tegin märkmeid ja koostas in andmetabeli. Välja joonistus kolm valdavalt lõikelist konstruktsiooni, mille alusel töötasin välja oma metoodika museaalide seast valiku tegemiseks, mida lähemalt kirjeldada.

Saadud andmete tulemusena koostas in kahe püksipaari kohta tehnilised joonised ja tabelkujul töövõtete loetelu, mis lihtsustab õmblemist. Seda kõike ilmestab õmblemisprotsessi pikem kirjeldus, kus on ära toodud minu märkused ja soovitused õmblemiseks Kirjeldustest aru saamiseks on vaja tunda valdkonna sõnavara. Seega tõin välja ka erinevat keelepruuki, mis on kasutusel pükste juures. Muuseumikogus oleva eseme õmblustehnoloogia väljaselgitamine läbi õmblemise ja selgete protsessijuhiste koostamisega on andme- ja ajamahukas töö, mistõttu sain antud töös ette võtta kaks museaali.

Teiste nahkpükste juurde naasen pärast käesoleva magistritöö valmimist, kuna kirjeldamist ja taasloomist vajavad kõik museaalid.

Tuginedes tulmeraamatu legendidele ja kirjandusele on välja toodud nahkpükste puhul kitse- ja lambanaha kasutus. Tutvudes nahkmaterjali kohta välja antud teabekirjandusega tekkis küsimusi naha päritolu kohta, seega oli vajalik protsessi käigus ka välja selgitada, kuidas määratleda museaalide juures kasutatud materjali.

Uurimise käigus selgus, et vaatluse ja käega katsumise teel ei ole materjali päritolu määramine võimalik. Täpseks väljaselgitamiseks on vaja teostada materjaliuuring iga eseme kohta eraldi, sest kõik museaalid on erinevad. Meil on tänapäeval aina paremaid võimalusi tehnika osas ning seepärast tuleks protsessi kaasata materjaliteadlasi ning muuseum kui esemekogu valdaja. Materjali päritolu määramine annab meile paremaid võimalusi nii materjali hankimiseks, kui ka täpsemaks õmblustehnoloogia järgimiseks museaalide taasloomisel.

Kaasajal valmistatud pükste valmistamise kogemusest teada saamiseks intervjuerisin kolme rahvarõivameistrit. Teatavasti oli ka toona nahkmaterjali saamine raskendatud. Nii kinnitasid kõik meistrid, et materjali kvaliteedist sõltub nii õmblusprotsess kui tulemus.

Mina olen kasutanud pükste valmistamiseks meie metsast saadud ulukite nahka. Katsetasin seda esmalt oma lõputöö käigus, magistritöö valmimiseks valisin sama tee, kuid lasin parkida hirvenahad. Meie metsaulukist paraku täna seemistöötusega nahka ei saa, kuna puudub sellist parkimisviisi pakkuv tööstus. Olen seisukohal, et kohapealse nahkmaterjali väärindamine on kultuuripärandi toetuseks vajalik. See on oluline, sest tegemist ökoloogiliselt puhta materjaliga, mis säästab keskkonda.

Oleme oma nahkpükstematerjaliga täna samas alguspunktis kui rahvarõiva kursused, kes alustasid 2003.aastal. Nõudlus ja pakkumine töötab iga asja puhul oma loogikaga ja seda ei saa kunstlikult tekitada. Anname aega areneda: alustatud sai tühjalt kohalt, nüüd on teema üles tõstetud ning toimub liikumine.

Nahkmaterjal on väga inspireeriv ja loodan, et minu uurimistöö aitab kaasa meie nahkpükste valmistamise ja kandmise traditsioonile.

Kasutatud allikad

- 10 nützliche Handstiche | *Fashionmakery*. (s.a.). Salvestatud 1. mai 2024,
<https://www.fashionmakery.com/makery/naehen-von-hand/>
- Albert, P. (2021). *Tori kihelkonna meeste nahkpükste rekonstrueerimine ERM-i A 563:998 näitel* [Lõputöö]. <https://dspace.ut.ee/handle/10062/72322>
- ESTAR 17:1994. (1994). *Tekstiil. Piste tüübid. Klassifikatsioon ja terminoloogia*. Eesti Kergetööstuse ja Kaubanduse kontsern „Estar“.
- Gill, K. (2018). Learning by doing: ‘Working out’ in craft research. *Craft Research*, 9(1), 75–91. https://doi.org/10.1386/crre.9.1.75_1
- Harris, S., & Veldmeijer, A. J. (2014). *Why Leather? : The Material and Cultural Dimensions of Leather*. Sidestone Press.
<https://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=nlebk&AN=910883&site=ehost-live>
- Jõeste, K., Rennu, M., Matsin, A., & Tüür, K. (2020). Pärandtehnoloogiline käsitööuurimus: Lähenemised ja väljavaated / Craft research and traditional technologies: practices and perspectives. *Studia Vernacula*, 12, 16–45. <https://doi.org/10.12697/sv.2020.12.16-45>
- Kaarma, M., Kaarma, J., & Voolmaa, A. (1981). *Eesti rahvarõivad*. Eesti Raamat.
- Kaarma, M., Kaarma, M., Sumera, M., Ruber, P., Karm, A., Jänes, B., Sumera, M., Piiri, R., Ansu, A., Piiri, R., Telvar, J., Voolmaa, A., & Tarand, K. (2015). *Eesti rahvarõivad =: Estonian folk costumes* (2., parand. ja täiend. vlj). Eesti Rahva Muuseum.
- Kaarma, M., & Voolmaa, A. (2015). *Eesti rahvarõivad*. Tartu : OÜ Print Best.
https://www.ester.ee/record=b4509326*est
- Kangro, V. (1939). *Naha tehnoloogia: Toornaha käsitlemine, parkimine, naha liigid ja hindamine*. Tehniline Kirjastus.
- Kania, K. (2010). *Kleidung im Mittelalter: Materialien, Konstruktion, Nähtechnik: ein Handbuch*. Böhlau Verlag.
- Kivilo, L. (1984). *Õmblemine* (2. tr). Tallinn: Valgus.
- Koldmets, Lea. (2021). *Rõivaste piltsõnastik*. Innove.
<https://www.digar.ee/arhiiv/et/raamatud/43411>
- Kuusk, M. Alandi, I. (2019). *Mudeli tööjoonised ja tehnoloogiliste sõlmede läbilõikejoonised*. Tallinna Tehnikakõrgkool Rõiva- ja tekstiiliteaduskond.

- Liivik, J., Varatalu, Õ., Järvpõld, H., & Kilumets, B. (Toim). (1981). *Pükste konstrueerimine erinevatele inimfiguuridele. Juhend juurdelõikajatele*. Eesti NSV Teenindusministeerium.
- Linda, Candy. (2006). Practice-based research. *Creativity & Cognition Studios, University of Technology, Sydney*. <http://www.creativityandcognition.com>.
<http://lindacandy.com/about-me/research/practice-based-research/>
- Löfgren, O. (2012). Material Culture. *A Companion to Folklore*, 169–183.
https://www.researchgate.net/publication/290829269_Material_Culture
- Manninen, I. (2009). *Eesti rahvariiete ajalugu* (2. tr.). Eesti Rahva Muuseum.
- Mänd, M. (2023). *Muhu naiste vammuste lõikeline areng ja valmistamise tehnikate muutus 19. Sajandist kuni 20. Sajandi esimese pooleni. Muhu vammuse valmistamine pärandtehnoloogiliste ja tänapäevaste töövõtetega* [TÜ Viljandi Kultuuriakadeemia].
<https://hdl.handle.net/10062/90151>
- Paju, Heidi. (2017). *Meeste püksid*. Tallinn: Tallinna Raamatutrükikoda. Püsiline link:
<http://www.digar.ee/id/nlib-digar:328978>
- Peets, T. (2022). *Antropomeetria* [Esitlus].
- Pening, M., & Must, A. (2004). *Saarde kihelkonna asustus ja rahvastik 18.-19. sajandil: Peaseminaritöö*. Tartu Ülikool.
- Piiri, R., Pajupuu, K., Gailit, A., Rajando, K., Rajando, K., Uus, M., Hint, M., Rajando, K., & Sarv, K. (Toim). (2014). *Loomast loodud*. Eesti Rahvakunsti ja Käsitöö Liit.
- Pink, A. (2013). *Silmuskoeliste sukkade ja sokkide kudumise tehnoloogilised võtted, nende muutumine ja paikkondlikud erinevused 19.-20. Sajandi Eestis* [TÜ Viljandi Kultuuriakadeemia]. <http://hdl.handle.net/10062/31593>
- Ratas, J. (2021). *Õmbluskunst keskaegsetes linnades: Tallinna Jahu tn arheoloogiliste leidude näitel* [TÜ Viljandi Kultuuriakadeemia]. <http://hdl.handle.net/10062/73522>
- Sumera, M., & Kaarma, J. (1981). *Rahvarõivaste valmistamisjuhend*. Eesti Raamat.
- Uus, M. (2023). *Kuidas valmistada Paistu ja Tarvastu naistekasukat: Õppevideote loomine kasuka koolituse juurde* [TÜ Viljandi Kultuuriakadeemia].
<https://hdl.handle.net/10062/90144>
- Valge, Eneli. (2019a). *Naha materjaliõpetus* [Esitlus]. Naha materjaliõpetus, Tartu Ülikooli Viljandi kultuuriakadeemia.
- Valge, Eneli. (2019b). *Naturaalsed nahad ja parkimine*. [Esitlus]. Naha materjaliõpetus, Tartu Ülikooli Viljandi kultuuriakadeemia.

Voolmaa, Aino. (1977). Meeste püksid Eesti rahvarõivastes. *Etnograafiamuuseumi aastaraamat*, XXX, 22–43.

Võrel, K. (2021). *Ulukinahkade kasutamine Eestis 2020-2021 jahihooajal* [Seminaritöö].

Kasutatud arhiiviallikad

Eesti Rahvamuuseumi tulmeraamatud (käsikirjalised) 06.03.2020-23.04.2024

Kasutatud andmebaasid

MUIS – Eesti Muuseumide veebivärv <http://www.muis.ee/>

Valdkonna juhtiv vektorgraafikatarkvara / *Adobe Illustrator*. (s.a.). Salvestatud 28. aprill 2024, <https://www.adobe.com/ee/products/illustrator/campaign/pricing.html>

Kasutatud lühendid

TÜVKA - Tartu Ülikooli Viljandi Kultuuriakadeemia

EKA – Eesti Kunstiakadeemia

Khk. – kihelkond

LISAD

Lisa 1. Intervjuud

Intervjuu küsimused:

Kust tuli idee õmmelda nahkpüksid?

Kuidas said ligi museaalile?

Kust said naha ja mis nahk see oli?

Mille järgi konstrueerisid?

(konstrueerisid ise lõike? kasutasid raamatut „Rahvarõivaste valmistamisjuhend „ (Sumera & Kaarma, 1981) raamatus antud joonist?)

Õmblesid masinaga või käsitsi?

Milliseid abimaterjale kasutasid? Vahematerjalid- liimid -veel midagi?

Tööriistad ?

Kuidas jäi kandja rahule? ja sina ise?

Kokkuvõte Anu Randmaa intervjuust

Anu Randmaa käis rahvarõivaid valmistamas kursusel, mis toimus Tallinna Rahvakultuuri Arendus- ja koolituskeskuses, tänases Eesti Rahvakultuuri Keskuses. Esmalt õmbles endale rahvarõiva komplekti ja seejärel 2003-2004 oma abikaasale Tõstamaa rõivad. Nahkpüksid sattusid valikusse, kuna tundusid põnevad ja polnud enne valmistatud. Valmistati Tori museaali järgi. Nahad osteti Nikander ja Wiinika laost ning juhendaja oli Silvia Allimann.

Püksid tulid välja enam-vähem, peaks olema kintspüksid, aga natuke said sääreotsad laiavõitu. Igal juhul oli väga põnev protsess ja suur ettevõtmine. Tookord Igor Tõnurist õpetamas ei käinud, kuid oli kursuse juures loegupidajaks, nõuandjaks ja hindajaks.

Protsess nägi välja selline, et käidi muuseumis esemeid vaatamas, joonistati maha, kuna pildistada ei tohtinud. Lõige konstrueeriti mehe mõõtude järgi ja eeskujuks võeti villased püksid. Püksid tehti sammumõmblustega, et materjali kulu oleks väiksem. Nahk maksis palju ja siis polnud kombeks igaks juhuks endale midagi kokku osta. Mulaazi ei tehtud, aga prooviti linase voodri peal. Spetsiaalseid nahaõmbluse vahendeid ei olnud. Töövahenditena olid kasutusel tavalised käärid ja õmblusmasin. Õmbluse alla sai pandud paber, et õmblust ära ei veaks. Pükste pealispinda töödeldud ei ole. Õnneks ei ole ka määrdunud.

Kandja jäi pükstega rahule, tookord oli see ikka erakordne. Pükse saab näha aadressil

<https://rahvarõivad.ee/regioonid/laane-estti/tostamaa>

Kokkuvõte Tiia Kontuse intervjuust:

Mõte tuli päris ammu, kõigepealt tegin endale riided ja siis hakkasin poegadele tegema. Valisin keskmise poja, tema oli nõus, sest on vaja proovis käia. Kohe tuli mõte, et teeks pidulikud rõivad ja nahkpüksid. Esimesena tegi Anu enda mehele Tõstamaa püksid ja siis ma hakkasin otsima, et kas Amblas ka nahkpükse on ja oli. Aga siis olid need püksid kuidagi nii pandud nagu toru, pükste kuju ei olnud. Siis oli veel käik seal ERMi vanas majas ja pildistada üldse ei tohtinud, ainult kirjeldasid ja mõõtsid. Ja esimesel korral, kui sa enne pole selliseid näinud, jäävad ikka mõned detailid märkamata ka. Õnneks oli meil kursusel selline õmblusmasin, mis õmbles nahka. Tegin proovi püksid ka, kasutasin selle jaoks pükste linast voodrit. Kõigepealt sai lõige tehtud. Konstrueeritud sai ikka nagu meeste püksid on ja oma mõõtude järgi ikka istmiku õmblusega. Detailid sai pärast pandud lõike peale. Silvi Allimann oli õpetaja ja tema aitas konstrueerida. Mul oli neli kitsenahka. Need sai osta Trendtekstiili kaudu. See oli kõige kiirem viis ja sai valida nahku suuruse järgi. Järgmised püksid tegin aastal 2009 oma nooremale pojale. Käisin Tallinnas kursusel, et teha kutsetunnistust. Järgmised püksid tulid juba täpsemad, sest sai uuesti käidud vaatamas ja vanade jooniste peale täpsustamas ja said õigema pikkusega. Esimeste kohta ütles Igor Tõnurist, et liiga pikad. Teised tulid ikka õige pikkusega. Üldiselt sai õmmeldud masinaga, aga kaunistused ja osad kinnitused ning nõõpaugud tegin käsitsi. Mingeid abimaterjale ega tugevdusi ei kasutanud, linane vooder läks vahele ja seal kus on sakiline serv panin teise naha tugevduseks vastu liimiga. Rohkem liimi ei kasutanud ja haamrit ka ei kasutanud, nahk oli pehme ja õmblused jäid ise maha.

Kokkuvõte Kaili Maasikmäe intervjuust

Käisin kahel rahvarõiva valmistajate kursusel Tallinnas 2008 ja 2010. Tegin endale meistripäberi aastal 2010. Kursusele sattusin tegelikult juhuslikult. Kuna käisime mehega koos laulmas, siis oli talle rõivaid vaja. Kui otsus tuli meeste riided teha, oli valida kas uuemamoeline või vanemamoeline komplekt.

Vaatasin läbi kohapealsed variandid ja kõige lähemal olid Torma kihelkonna püksid, millest ma siis hakkasingi kinni. Siin kus ma ise praegust elan, oli omal ajal Viru-Jaagupi khk nüüd on Iisaku khk. Püksid sai võetud ette, et teeme ikka uhked püksid. Õpetaja oli Silvi Allimann, andsin edasi enda soovid ja plaanisime seda ERMi minekut ja läksime koos grupiga. Mina olin esimest korda, ma polnud rahvariiet niimoodi museumis uurinud ja

esmakordne asi. Joonistasin püksid üles ja kirjutasin elementaarsed mõõdud üles, kui pikk tasku ja kui kaugel lõhik. Nendel on sääred ilma sisemise õmbluseta, siis niisugust asja ei julenud ise tegema hakata, ikkagi sai selline traditsiooniline lõige kahe sääre õmblusega. Lõike andis Silvi Allimann, see on villaste pükste lõige täislakaga. Sellest sai siis oma pükste lõiget tuletama hakatud ja kohandatud mehe mõõtudele parajaks. Torma omad on tegelikult väga lihtsad, sellise laia säärega ja müstilisi lakaaluseid värgindusi pole. Ambla omad, mis tegin hiljem, on juba hoopis teistmoodi. Torma püksid õmblesin masinaga niidiks teksaniit, nahaõmblemise nõel ja kaunistus ribad on peale õmmeldud siis sälgutamise pärast tehtud. Laka tutt sai vahele õmmeldud ja pärast lõigatud. Püksid on seest pool linase voodriga. Tasku ava on ühel küljel, taskukott sai ka samasuguse primitiivse lõikega nagu originaalil. Ja ööpaugud on käsitsi tehtud. Puust pöörad.

Need on poeomad, aga need teised püksid mis tegin seal mees tegi ise puust pöörad õunapuust.

Teised nõ Torma püksid said paremad, tegin Alutaguse mehe komplekti juurde ja kolmandad on Ambla omad, mis läksid Vargamäe muuseumile.

Need on jah muidu ilma istmiku õmbluseta ja tehtud sai need vist 2017, siis kui ERM oli kinni ja ei saanud ligi ja siis ainus võimalus oli Tiia Kontuse jooniste järgi teha. Tiia on väga põhjalik ja hästi head joonised teinud, kõik oli arusaadav. MUIS-is oli siis ka vähe pilte ja detailidest pilte polnud üldse. Nüüd ma juba julgeks katsetada rohkem, tollel ajal polnud oskusi.

Nahad saime kursusel, minu meelest kursuse juhendaja organiseeris meile nahad. Ambla pükste nahad sain Trendtekstiilist ja käsin ise oma lõigetega kohal, et saada võimalikult optimaalne tükk nahka ja ise näha ja katsuda nahka. Nahad olid väga erinevad. Need Torma püksid, mis ma esimesena tegin, neil on väga pehme ja hea nahk. Ambla pükste nahk oli kõvem ja ei saanud nii hea kui oleks tahtnud, pidi otsustama kuhu jätta kõvem koht. Seal on pükstel kurrutamist rohkem ja sai nuputatud, kuidas paigutada. Mõtlen ka praegu, et kui on see ühes tükis säärelõige, kas see sinna nüüd selle ühe nahatüki peale üldse praegu ära mahuks?

Ambla omad läksid eksponaadiks muuseumi ja ma tegin need oma mehe mõõtude järgi kuna mõõte ette ei antud. Need istusid ilusti jalga ja ka need teised (Torma nahkpüksid), tagasiside, et kandmisel on mugavad, võimaldavad istuda ja astuda. (Foto 25)

ERMis Ambla omad on hästi ümber põlve, aga istudes peab põlv sisse ära mahtuma. Seega nii päris koopiaid ei teinud museaalist, arvestasin ka kandja mugavust.

Ambla püksid õmblesin masinaga, aga kaunistuspisted tegin käsitsi ja nõõpaugud ka. Abimaterjalina kasutasin pulgaliimi, kuna traageldada serva fikseerimiseks ei saa. Ambla on õmmeldud nii, et küljeõmblusel on teras, aga Tormal on lõikeservad kaetud paelaga ja seal tegin siis ikka masinaga osa. Kasutasin ka kahepoolset kitsast teipi, see oli kinnitustel abiks. Märkimiseks kasutasin naha seest poolt pastapliiatsit ja pealtpoolt seepi. Mingid õmblused kloppisin ka haamriga pehmemaks, kui neid oli vaja krookida kokku. Kui nüüd peaks neljandad püksid tegema, siis kaaluksin seda ühes tükis säärega, toona polnud oskusi ja julgust ka. Proovilõiked tegin ka, tugevamast materjalist, et ei peaks midagi ümber tegema.

Foto 25. Laulupidu 2019. Torma mees ja Tallinna vanalinnas kohatud rootsi mees võrdlevad oma nahkpükse.
Autor Kaili Maasikmäe

Lisa 2. ERM i kogus olevad nahkpüksid

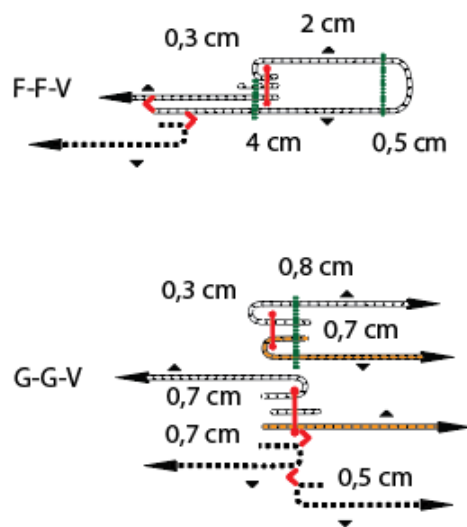
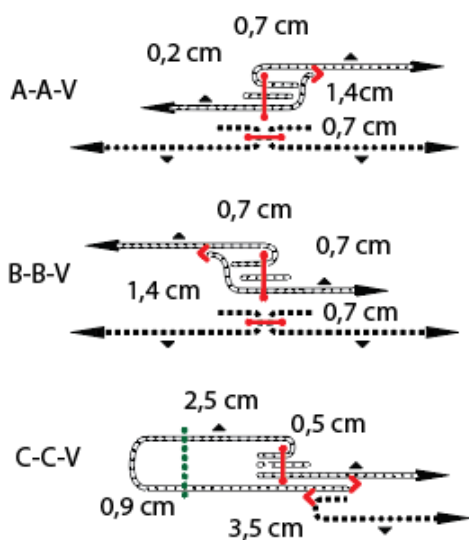
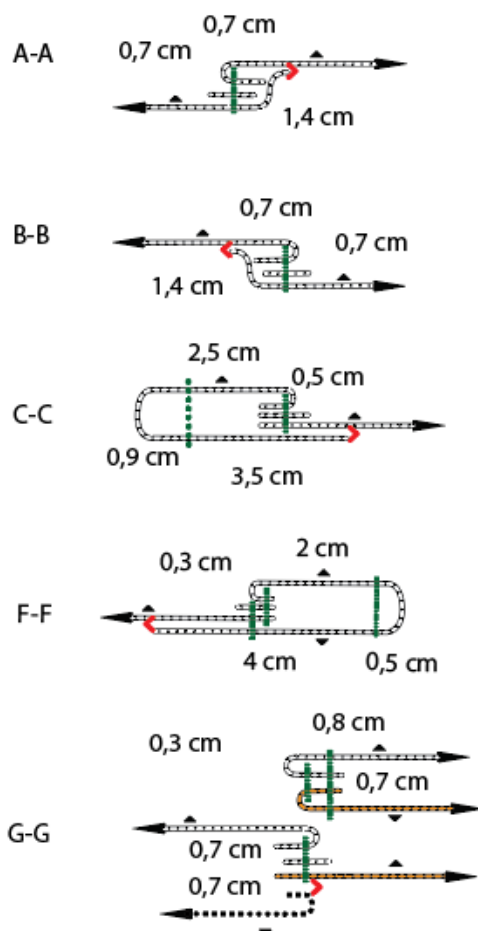
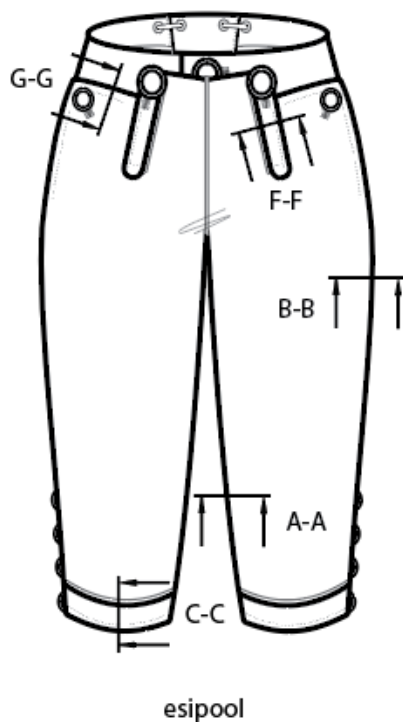
Tabel 1. Museaalid ERM kokkuvõtte andmed

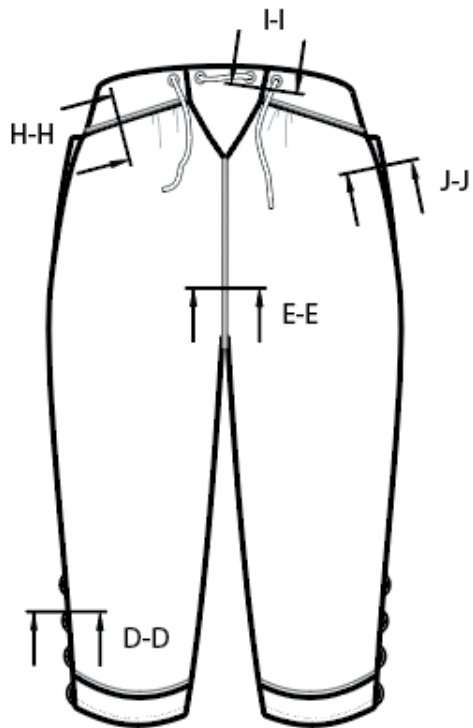
Number	Noarootsi	Noarootsi	Risti	Märjamaa
	ERM A 509:3777	ERM A 306:24	ERM 9509	ERM A 509:7179
küljeõmblus	terasega õmblus	tavaline	püsinäitus narmastatud	terasega
sammuõmblus	terasega ümblus	terasega		on
istmikuõmblus	terasega eest ja tagant	terasega	terasega	terasega
lõhandik tagaosas	7	8		7
tasku(d)	pole	1 paremal laka all varjestustüki küljes		küljeõmbluses
teraskant	enne sääртеle pandud ja siis istmikuõmblusele	enne sääртеle pandud ja siis istmikuõmblusele		teraskant on nahast riba
vooder	pruun toimes koes paks ja raske	paks toimes koes lambapruun ja valge		linane vooder
lakk	küljeõmbluses	külgedelt suletav 12 cm ava pikkus		täislakk ja terasega küljelt suletav
alläre värvel	puhtaks kandiga 3,5 ja ees 1,5cm	kant peale keeratud 3,5 ees 1,5 ja ülej taga		mansett
alläre kinnitus värvilil	üleloomispistega	puhtaks keetatud voodri peale		terasega kahekordne kant suletud nahast nööbiga
alläre kinnitus lõhandikul	all on pikem kolmnuradega kaunistus tükk voodriga ava puhtaks töödeldud	üleloomis pluss lisaks ka kandi keskelt traagelpiste 0.5 cm		nööpidega suletud
nahk seemis	vist	vist		jah
tagaosa	taga kolm volti	taga kolm volti		taga voldid
märkus	õmblused kaetud seest poolt voodri pealt kandiga 1,5 cm	õmblused kaetud seest poolt voodri pealt kandiga 1,5 cm		
detailide arv	4 detaili	4 detaili	4 detaili	4 detaili

Number	Mihkli	Tori	Muhu	Torma	Puhja
	ERM 2752	ERM A 563:998	ERM 8134	ERM 209	ERM 8978
küljeõmblus	püsinäitus küljeõmblus	narmastatud	lõikeservad pööratud voodrile ja kinnitatud üleloomisp.	jah kaetud narmastatud paelaga mis lõpeb enne allääre lõhandikku tutid kaunistuseks	ainult lakaosa
sammuõmblus	on	puudub	puudub	puudub	
istmikuõmblus	terasega	terasega	terast pole	terasega	
lõhandik tagaosas		7	4	6	
tasku(d)	paremal põiki värvliga liistuga tasku ja vasakul kolmnurkne suletud nõõbiga	on	ees nurkesd taskud kinnitus nõõbiga	paremal säärel tasku ja poollakk	
teraskant	on	on	puudub	istmikuõmblusel	
vooder		on näha katkeid õmbluste vahel	linane vooder	linane üleni	
lakk	ees kitsam	ees	esosas kitsas	poollakk	
alläre värvel	mansett	mansett	koos varjestustükiga	kanditud	
allääre kinnitus värvlil		üleloomispistega	üleloomispistega	kandiga	
allääre kinnitus lõhandikul		varjestusega	lõhandik koos varjestusega	kolmnurkne siil ja nüübi sulgemiseks on naharibast keerutatud aas	
nahk seemis	jah	vist	vist	vist määratud	vist
tagaosa		volt	volt	taga kolm volti	
märkus		Narad on lõigatud masinaga/rauga?			
detailide arv		2 detaili	2 detaili	2 detaili	pole teada

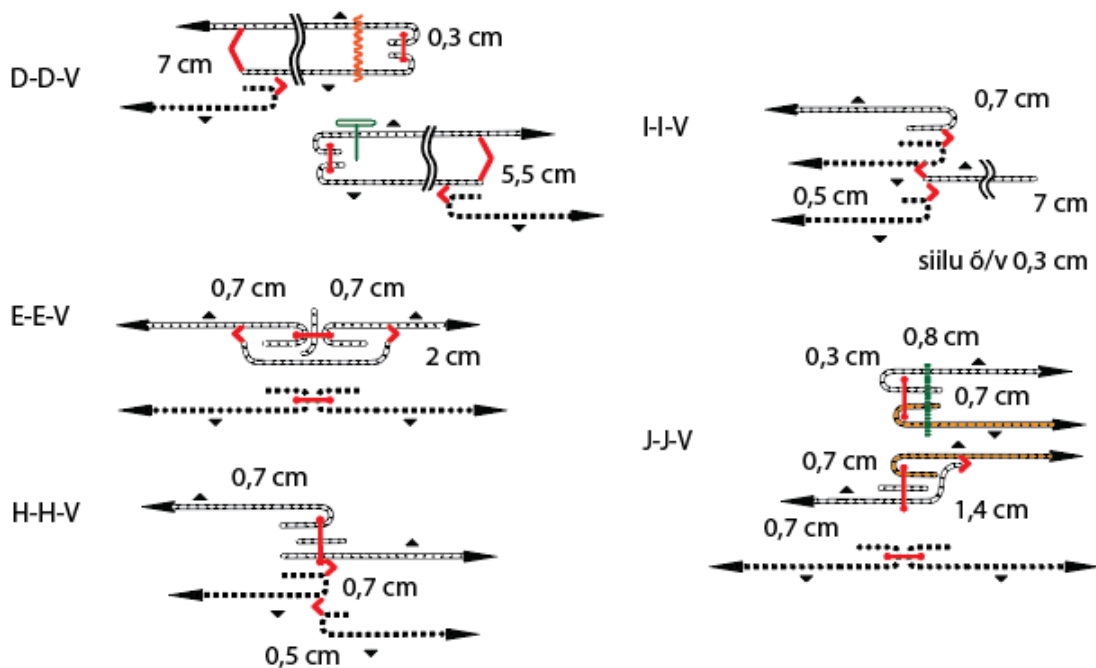
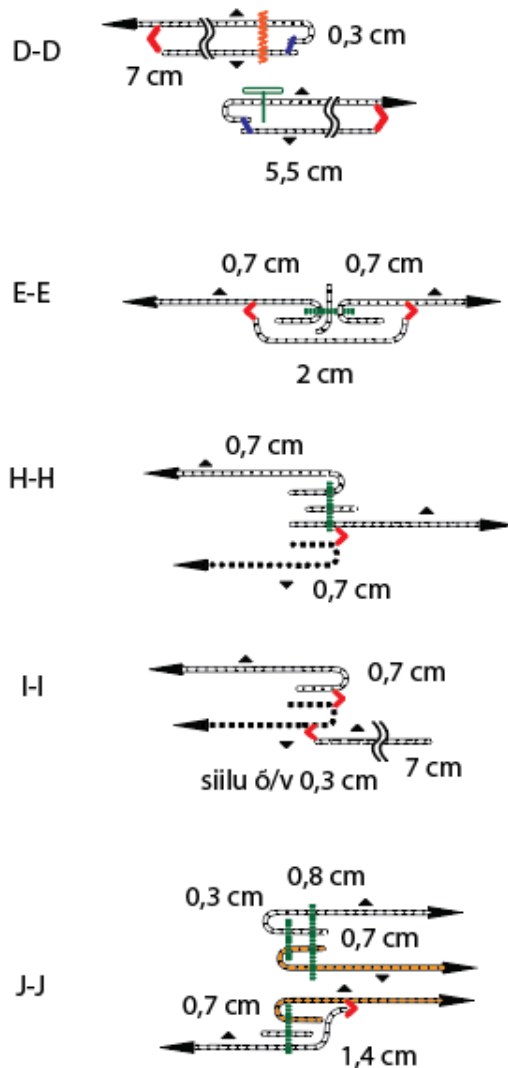
Number	Ambla	Kadrina	Lüganuse	Kolga	Hargla
	ERM A 446:238	ERM 16242	ERM 17724	ERM A 245:1	ERM A 469:6
küljeõmblus	terasega	kappõmblusega	puudub	tavaline	terasega
sammuõmblus	puudub	puudub	tavaline	terasega	puudub
istmikuõmblus	puudub	tavaline	tavaline	terasega	terasega
lõhandik tagaosas	5	4	5	3	4
tasku(d)	pole	nurksed küljetaskud suletud nõõbiga	taskud linasest mis jäävad laka alla peitu	ei ole	1 paremal laka all varjestustüki küljes
teraskant	küljeõmbluses, laka ees kolmnurgal, seljaosas kolmnurgal	puudub	puudub	enne sääрте pandud ja siis istmikuõmblusele	küljel ja istmikul
vooder	puudub pole ka jälgi näha	puudub	puudub	linane robustne paks	puudub linasega on töödeldud värvel ja laka ülemine osa
lakk	ees pikkus 21,5 tagasi keeratud sama tükina	täislakk ees	täislakk külgedel suletav	külgedelt suletav 9 cm ava pikkus	küljeõmbluses
alläre värvel	2,5 cm	kandiga puhtaks	puhtaks kandiga moodustub ülekäik 3 cm	keeratud laeima kandiga 3,5 ette jäab 1.5 ja ülejäänud sisse	kandiga puhtks keeratud
alläre kinnitus värvlil	pealt maha tikitud kaunistuspistega	alläre lõhik on ülekäiguga 3 cm	pööratud pükste peale	üleloomispistetega	sisse poole üleloomispistega
alläre kinnitus lõhandikul	tagumisel poolel pikem tükk ots kolmnurine	seest	allääres on pikem 6cm ja kaunistatud sakkidega	kandiga puhtaks keeratud	on ülekäik seljapoleel 3cm
nahk seemis	jah valge	vist	ei tea	vist nii määrdunud et eituvasta seemispinda	liiga paks
tagaosa	selja taga kaks kolmnurka	volt	krousitud	teras läheb ees ka värvlisosale	allääres ei ole kinnitusi nõõpe ega aukekinni hoiab pael mis on sõlmitud
märkus	selja ülaosa on krousitud lõhandiku vahel tutid	nõõbid luust		seljaosas mõlemal pool 3 volti	taga on kolm volti
detailide arv	ERI	2 detaili	2 detaili	4 detaili	2 detaili

Lisa 3. ERM A 509:7179 Märjamaa- tehniline joonis, õmblemise töövõtted

tagapool

Tingmärgid

 Nahkmaterjal	 Järelpiste
 Vooder	 Üleloomispiste
 Taskukott	 Eelpiste
 Pealmine pool	 Lihtpalistus-piste
 Läbilõike asukoht	 Lihtkappõmblus
 A-A	 Punktpiste
 Detaili katkestamine	 Nööp
 Masinpiste	 Nööpauk

Tabel 2. Õmblussõlmed

Õmblussõlmed	Tegevus	Õmblusvaru antud cm-tes	Museaal	
			Käsitsiõmblused	Masinõmbluse võimalus
Sammuõmbluse õmblemine	Esidetali ja tagadetaili ühendamine koos terasega	Tagadetail 1,4 cm Esidetail 0,7 cm Teraskant 0,7 cm	Lihtkappõmblus: ühendusõmblus - eelpiste	Masinpiste
	Pöörata õmblusvarud koos terasega esidetali poole		Kinnitus pahemalt poolt lihtpalistus-piste	
Küljeõmbluse õmblemine	Esidetali ja tagadetaili ühendamine koos terasega; õmmelda säärekinnise algusest tasku alguseni	Tagadetail 1,4 cm Esidetail 0,7 cm Teraskant 0,7 cm	Lihtkappõmblus ühendusõmblus-eelpiste	Masinpiste
Allääre manseti ja sääre kinnise õmblemine	Allääre ja manseti ühendamine koos terasega	õ/v 0,5	Eelpiste	Masinpiste
	Värvli nurkade õmblemine paremad pooled vastamisi ja välja keeramine	õ/v 0,3	Eelpiste	Masinpiste
	Lõhikuosale lõikekohase kandi ühendamine	õ/v 0,3	Üleloomispiste (hõre)	Masinpiste
	Manseti lõikeserva kinnitamine pükste külge pahemalt poolt		Lihtpalistus-piste	
	Kandi väljakeeramine ja lõikeserva kinnitamine pükste külge pahemalt poolt, jääb ülekate mansetile		Lihtpalistus-piste	

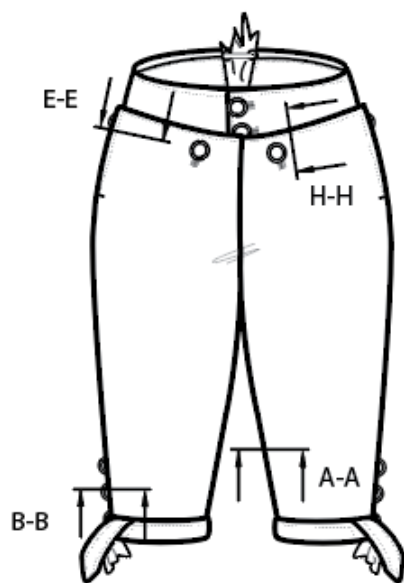
Õmblussõlmed	Tegevus	Õmblusvaru antud cm-tes	Museaal	
			Käsiõmbused	Masinõmbuse võimalus
	Lõhiku alguse kinnitamine		Kinnituspiste	
	Manseti murdejoone kinnitamine servast	õ/v 0,7-0,9	Punktpiste	
Istmikuõmbuse õmblemine	Kahe püksisääre ühendamine koos terasega; õmmelda esipoole algusest kuni tagaosa lõhiku alguseni	õ/v 0,7	Eelpiste	Masinpiste
	Tagaosa lõhiku ava lõikeserva pahemale poole keeramine ja kinnitamine	õ/v 0,7	Lihtpalistuspiste	
Taskute ja esikinnise õmblemine	Lõigata sisselõige kinnisele			
	Sisselõigatud kinnise küljeõmbuse poolsele servale terase ja varjestusdetaili õmblemine	õ/v 0,3	Eelpiste	Masinpiste
	Varjestusdetaili esikeskjoone poolse serva puhtaks õmblemine	õ/v 0,5	Lihtpalistuspiste	
	Tasku ülaserava ja küljeserva puhtaks õmblemine taskukotiga	õ/v 0,7	Eelpiste	Masinpiste
	Tasku ülaserava ja küljeserva täkestamine õmbuse lõpus			
	Tasku välja pööramine ja kandi moodustamine 0,3 cm laiuselt			
	Tasku serva kandi õ/v kinnitamine 0,8 cm kauguselt		Eelpiste – näha ainult täpid	
	Taskukoti servade ühendamine	õ/v 0,3	Eelpiste	Masinpiste juhul kui tuleb vooder
	Sisselõigatud kinnise esikeskjoone poolsele servale terase ja kinnise sisedetaili ühendamine	õ/v 0,3	Eelpiste	Masinpiste
	Kinnise ülaserava õmblemine paremad pooled vastamisi; küljele 2 cm kandi moodustamine	õ/v 0,5	Üleloomispiste (hõre)	Masinpiste

Õmblussõlmed	Tegevus	Õmblusvaru antud cm-tes	Museaal	
			Käsiõmblused	Masinõmbluse võimalus
	Kinnise ülaserava välja pööramine, ülekate all 1,5 cm			
	Kinnise küljeserva kinnitamine servast	õ/v 0,5	Eelpiste	
	Kinnise küljeserva kinnitamine teraskandi kohalt, pisted näha pahemal poolel		Eelpiste	
	Kinnise sisedetaili kinnitamine pükste külge		Lihtpalistuspiste	
	Kinnise alumise ülekate kumeraks lõikamine ja kinnitamine pükstele	õ/v 0,2	Kinnituspiste, tikkpiste	
Küjeõmbluse lõpetamine	Jätub esidetaili ja tagadetaili ühendamine koos terasega tasku algusest vööjoonele	Tagadetail 1,4 cm Esidetail 0,7 cm Teraskant 0,7 cm	Lihtkappõmblus ühendusõmblus-eelpiste	masinpiste
	Pöörata õmblusvarud koos terasega esidetaili poole		Kinnitus pahemalt poolt lihtpalistuspiste	
	Tasku alguse kinnitamine		Kinnituspiste	
Värvli õmblemine	Seljadetaili vööjoonele voltide moodustamine, sügavusega 0,5-0,7 cm			
	Värvli ühendamine vööjoonele koos terasega	õ/v 0,7	Eelpiste	Masinpiste
	Värvli ülaserava ja külgede tagasipööramine 0,7 cm			
	Linasest kangast värvli pahema poole külgede ja serva tagasipööramine 0,7 cm			
	Värvli pahema poole kinnitamine värvi pealmise poole külge		Kinnitus pahemalt poolt lihtpalistuspiste	
	Siilu detaili ülemise lõikeserva tagasipööramine	õ/v 0,7	Kinnitus pahemalt poolt lihtpalistuspiste	
	Siilu kinnitamine tagaosas lõhiku avasse	õ/v 0,3	Lihtpalistuspiste	

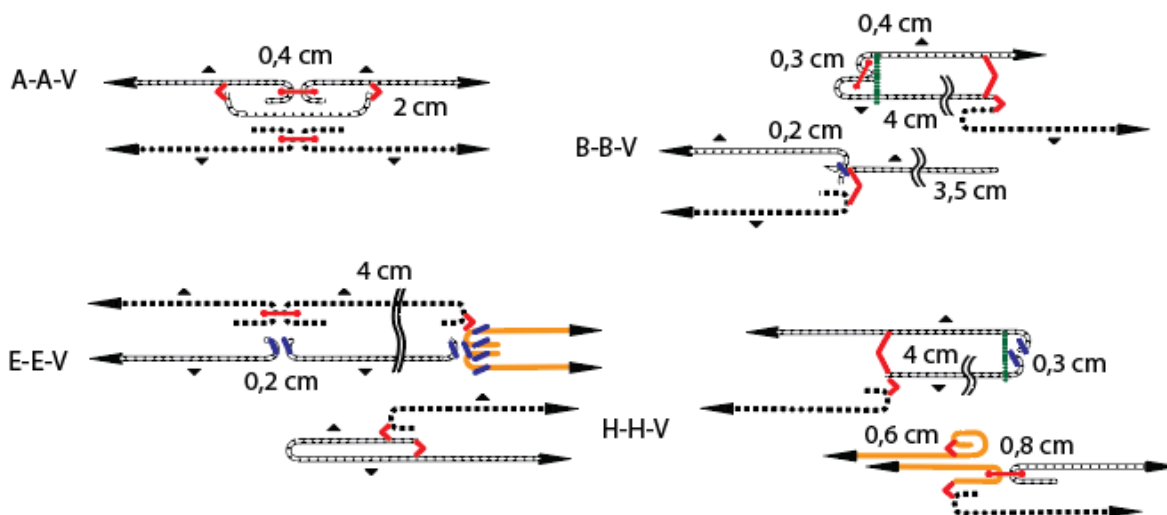
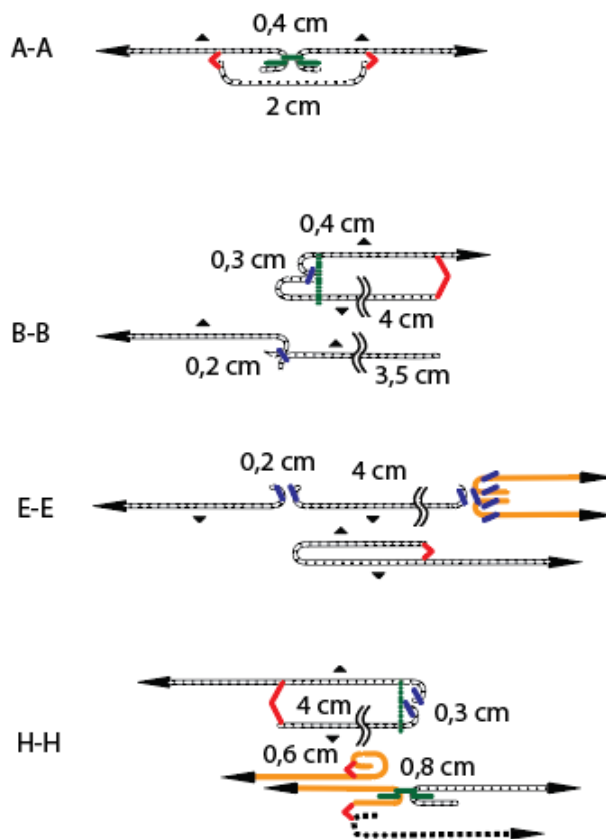
Õmblussõlmed	Tegevus	Õmblusvaru antud cm-tes	Museaal	
			Käsitsiõmblused	Masinõmbluse võimalus
	Naaskliga aukude tegemine värvli tagumisele otstele			
	Nahkpaela paigaldamine läbi värvli aukude			
Istmikuõmbluse lõpetamine	Õmbluse katmine 2 cm nahkkandiga, algus kinnise sisedetaili lõpust tagaosa lõhiku alguseni		Lihtpalistuspunkte	
Tasku viimistlemine	Taskunurga kinnitamine värvlile		Tikkpunkte	
Nööpaugud	Nööpaukude õmblemine värvlile 2 tk; esikinnisele 2 tk; taskunurkadele 2 tk; Säarelõhikule 6 tk; Säaremansetile 2 tk		Nööpaugupiste	Nööpaugumasin
Nahaga kaetud nõövide valmistamine	Taskunurkadele 2 tk, Säarelõhikule 6 tk; Säaremansetile 2 tk		Käsitsi valmistatud nõöbid	Tellitud nahkmaterjaliga kaetud nõöbid
Nöövide õmblemine pükstele	Nahaga kaetud nõövide kinnitamine		Kinnituspiste	
Metallnöövide kinnitamine	Naaskliga aukude tegemine värvlile			
	Nööbikand suruda läbi augu värvli pahemale poole; nahkpael tõmmata läbi nõöbi kanna ja sõlmida			
VOODER	Ühendada sammu- ja küljeõmblus vajalikus pikkuses	õ/v 0,7		Masinpiste
	Ühendada istmikuõmblus	õ/v 0,7		Masinpiste
	Keera voodri serv tagasi 0,5 cm ja kinnitada pükste pahemal poolel : allääre manseti külge; lõhiku kandi välisääre külge;		Lihtpalistuspunkte	
	Sama vööjoonel: esikinnise sisedetaili külge; küljeõmbluse pool varjestusdetaili külge; värvli külge ja tagaosa lõhiku juures		Lihtpalistuspunkte	

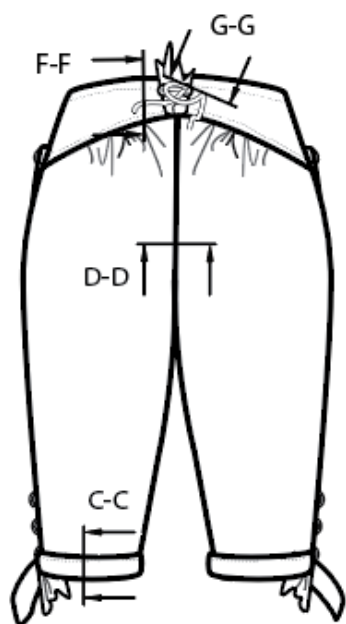
Õblussõlmed	Tegevus	Õblusvaru antud cm- tes	Museaal	
			Käsiõblused	Masinõbluse võimalus
	siilu ühendusõbluse peale			
	Istmikuõbluse ja sääreõbluse kinnitamine voodriga		Kinnituspiste	

Lisa 4. ERM 17724 Lügänuuse- tehniline joonis ja õmblemise töövõtted

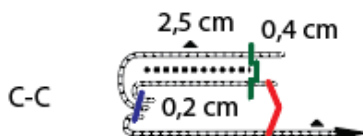

Esipool

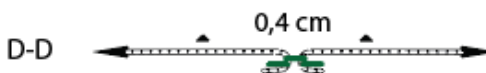

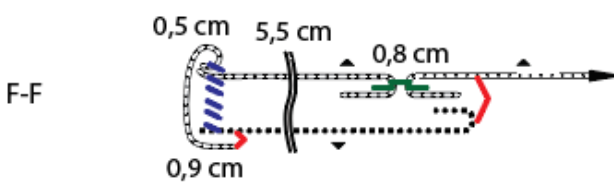
Tagapool

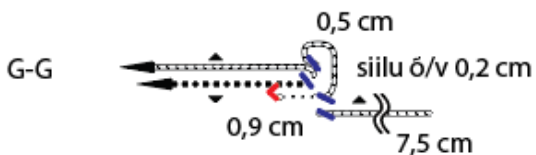
C-C

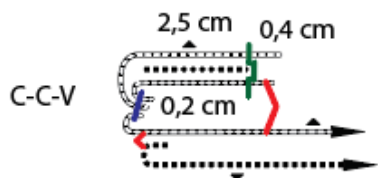
D-D

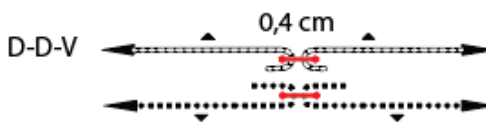
F-F

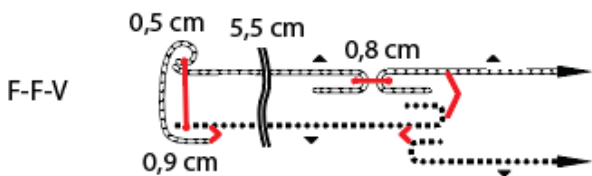
G-G

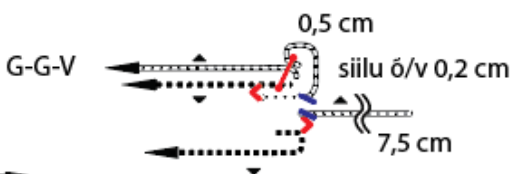
C-C-V

D-D-V

F-F-V

G-G-V

Tingmärgid

	Nahkmaterjal		Järelpiste
	Vooder		Üleloomispiste
	Taskukott		Eelpiste
	Pealmine pool		Lihtpalistuspile
	Läbilõike asukoht		Lihtkappõmblus
	Detaili katkestamine		Punktpiste
	Masinpiste		Nööp
			Nööpauk

Tabel 3. Õmblussõlmed

Sõlme nimetus	Tegevus	Õmblusvaru antud cm-tes	Museaal	
			Käsitsiõmblused	Masinõmbluse võimalus
Sammuõmbluse õmblemine	Sääredetaili ühendamine	õ/v 0,3-0,4	Järelpiste	Masinpiste
	Kandi ühendamine õmblusele		Lihtpalistuspile	
Sääre kinnise õmblemine	Lõigata sisselõige sääre kinnisele			
	Esiosa poolsele kinniseosale lõikekohase kandi ühendamine	õ/v 0,3	Järelpiste	Masinpiste
	Kandi väljapööramine ja kandi moodustamine 0,3 cm laiuselt			
	Kandi õ/v kinnitamine 0,4 cm kauguselt		Eelpiste	
	Kandi lõikeserva kinnitamine pükste külge		Lihtpalistuspile	
	Kandi lõikeserva kinnitamine pükste allääres		Üleloomispiste	
	Tagaosale poolsele kinniseosale varjestustüki ühendamine	õ/v 0,2	Üleloomispiste	
	Lõhiku alguse kinnitamine		Kinnituspiste	
Allääre Manseti	Manseti detailide	õ/v 0,4	Järelpiste	

Sõlme nimetus	Tegevus	Õmblusvaru antud cm- tes	Museaal	
			Käsitsiõmbused	Masinõmbuse võimalus
õmblemine	ülemiste servade ühendamine paremalt poolt			
	Manseti alumiste servade ühendamine sääre alläärele (3 detaili) manseti parem ja sääre pahem pool vastamisi	õ/v 0,2	Üleloomispiste	
	Manseti välja pööramine ja õmbuse lahti tõmbamine			
	Manseti lahti jäävate otsade omavaheline ühendamine vasakud pooled vastamisi		Lihtpalistuspiste	
	Mansetikinnitus pükstele risti kinnise servaga		Tikkpiste	
	Manseti ülemise serva kinnitamine pükstele		Lihtpalistuspiste	
	Istmikuõmbuse õmblemine	Kahe püksisääre ühendamine; õmmelda esipoole algusest kuni tagaosa lõhiku alguseni	õ/v 0,5	Järelpiste
Tasku õmblemine	Taskuava puhtaks õmblemine; kahekordne palistus	õ/v 0,6	Lihtpalistuspiste	
	Tasku põhja- ja küljeõmbuste ühendamine; õ/v pöörata sisse	õ/v 0,5	Üleloomispiste	Masinpiste
Küljekinnise õmblemine	Lõigata sisselõige kinnisele			
	Sisselõigatud kinnise tagapoole poolsele servale varjestusdetaili ühendamine	õ/v 0,2	Üleloomispiste	
	Taskukoti küljeõmbuse poolse osa ühendamine vasrjestusdetailiga	õ/v 0,2	Üleloomispiste	
	Sisselõigatud kinnise esipoole poolse lõikeserva		Kinnitus pahemalt poolt lihtpalistuspiste	

Sõlme nimetus	Tegevus	Õmblusvaru antud cm- tes	Museaal	
			Käsitsiõmblused	Masinõmbluse võimalus
	tagasikeeramine ja kinnitamine pükstele			
	Kinnise ülaservale kandi ühendamine paremad pooled vastamisi	õ/v 0,3	Üleloomispiste	
	Kinnise ülaserava välja pööramine ja õ/v kinnitamine servast 0,4 cm kauguselt		Kinnitus pahemalt poolt eelpiste	
	Kandi lõikeservade kinnitamine pükstele		Kinnitus pahemalt poolt lihtpalistuspiste	
Värvli õmblemine	Värvli pealmise ja alumise detaili omavaheline kokkupanek			
	Värvlile ülaserava ja külgedele kandi ühendamine paremad pooled vastamisi	õ/v 0,2	Üleloomispiste	Masinõmblus
	Õmbluse välja pööramine; paremale poole jääb kandist 0,5 cm ja pahemale 0,9 cm			
	Kandi kinnitamine värvlile		Kinnitamine pahemalt poolt lihtpalistuspiste	
	Tagapoolse vööjoone korrigeerimine värvli mõõduga (krookimine)	õ/v 0,2	Järelpiste	
	Värvli ühendamine tagapoolse vööjoonele	õ/v 0,8	Järelpiste	
	Värvli ühendamine esiosas tasku ülemise servaga	õ/v 0,8	Järelpiste	
	Värvli siseosa serva tagasipööramine; kinnitamine vööjoonel pükstele		Kinnitamine pahemalt poolt lihtpalistuspiste	
Tagalõhiku õmblemine	Siilu kinnitamine tagaosa lõhiku avasse	õ/v 0,2	Üleloomispiste	
	Naaskliga aukude tegemine värvli tagumisele otstele			
	Nahkpaela			

Sõlme nimetus	Tegevus	Õmblusvaru antud cm- tes	Museaal	
			Käsitsiõmblused	Masinõmbluse võimalus
	paigaldamine läbi värvli aukude			
Nööpaugud	Nööpaukude õmblemine värvlile 3 tk; esikinnisele 4 tk; Säärelõhikule 6 tk; Sääremansetile 2 tk		Nööpaugupiste	Nööpaugumasin
Nahaga kaetud nööpide valmistamine	Säärelõhikule 6 tk; Sääremansetile 2 tk		Käsitsi valmistatud nööbid	Tellitud nahkmaterjaliga kaetud nööbid
Nööpide õmblemine pükstele	Nahaga kaetud nööpide kinnitamine		Kinnituspiste	
Metallnööpide kinnitamine	Naaskliga aukude tegemine värvlile			
	Nööbikand suruda läbi augu värvli pahemale poole; nahkpael tõmmata läbi nööbi kann		Kinnitada värvli pahemalt poolt üleloomispistega	
VOODER	Ühendada sammuõmblus vajalikus pikkuses	õ/v 0,7	Järelpiste	Masinpiste
	Ühendada istmikuõmblus	õ/v 0,7	Järelpiste	Masinpiste
	Lõigata küjeõmbluse kohale ava kinnise ulatuses			
	Keerata voodri serv tagasi 0,5 cm ja kinnitada pükste pahemal poolel: kinnise esiosas kandiservade külge; tagumise poole varjestustüki külge; vööjoonel värvli alumise osa külge ja tagaosas lõhiku siiluõmbluse külge		Lihtpalistuspiste	
	Lõigata küjeõmbluse kohale allääres lõhiku pikkuselt sisselõige			
	Keerata voodri serv tagasi 0,5 cm ja kinnitada pükste külge: kinnise mõlemas ääres ja allääres		Lihtpalistuspiste	

Sõlme nimetus	Tegevus	Õmblusvaru antud cm- tes	Museaal	
			Käsitsiõmblused	Masinõmbluse võimalus
	Istmikuõmbluse ja sääreõmbluse kinnitamine voodriga		Kinnituspiste	

Summary

Current day making of leather trousers as part of folk costume worn by Estonian men is a topic that needs to be highlighted along with appreciation and re-introduction of traditional work methods. This is necessary to preserve our material cultural heritage.

The topic is relevant because different folk costume schools have started making men's folk costume. With this research I can draw attention to the subject which will hopefully lead to diversification of the selection of men's folk wear items.

One of the major goals of this master's thesis was to determine the sewing techniques used in making leather trousers and to find out whether it is possible to use the sewing machine on some knots. Such technological approach gives an idea of how leather trousers were sewn previously. During my work I found out that the trouser makers had used old long forgotten sewing stitches as well as different techniques which were probably invented on the spot and which were a joy to unravel during this research. It was an exciting and challenging process.

During my research, I carried out field observations in the Estonian National Museum (ERM), photographed various knots, took notes, and compiled a data table. Three dominant pattern constructions stood out and based on those I developed my methodology for choosing which ones of the museum exhibits to describe in further detail.

Based on data obtained, I prepared technical drawings for two pairs of trousers as well as a list of working techniques in the form of a table, which will simplify sewing. All this is illustrated by a profound description of the sewing process, which includes my comments and recommendations for sewing. To understand the descriptions, one needs to know the vocabulary of the field. Therefore, I have included different jargon used in connection with trousers. Determining the sewing technology of an item in the museum collection through sewing and creating clear process instructions is a time-consuming work and therefore I was able to undertake two museum exhibits in this work.

I shall return to other leather trousers at a later stage after this master's thesis, as all museum exhibits need to be described and recreated.

Based on legends of the museum's dating book as well as literature, the use of goat and sheep hide for leather trousers was pointed out. Studying the informational literature issued about leather material, questions arose regarding the origin of the leather, thus during the process it was necessary to determine how to recognise the material used for museum exhibits.

In the course of research, it was concluded that it is not possible to determine the origin of the material by observation and touch. To determine the exact origin, a material study needs to be carried out for each item separately, because all museum exhibits are different. Nowadays, we have ever-improving possibilities in terms of technology, and material scientists as well as the museum as the owner of the collection must be involved in the process. Determining the origin of material gives us better opportunities of both obtaining the material as well as following the sewing technology more precisely when recreating the museum pieces.

In order to learn about the experience of making trousers in modern times, I interviewed three folk costume makers. It is known that it was similarly difficult to obtain leather material at those times, and all masters confirmed that both the sewing process and the result depend on the quality of the material.

I have used the hide of game from local forests to make the trousers. At first I tried it in the course of writing my thesis and this time I chose the same way of sewing the trousers and had the deer hides tanned. Unfortunately, we cannot get leather with chamois processing from our local game today, because we do not have the technology for this type of tanning at hand. However, opinion enhancing the local leather material is necessary to support the cultural heritage, and at the same time, it is an ecologically clean and environmentally friendly material.

Today, we are at the same starting point with our leather trouser material as the folk costume courses that started in 2003. Supply and demand works with its own logic in every case and it cannot be created artificially. We should allow it the time to develop, as it was started from scratch and now the topic has been raised and we can see movement.

The leather material is very inspiring and I hope that my research will contribute to our tradition of making and wearing leather trousers.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Piret Albert,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose

Eesti meeste rahvarõivakomplekti kuuluvad nahkpüksid
Õmblustehnoloogia

mille juhendaja on Riina Tomberg MA,
reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi
DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Piret Albert

16.05.2024